

Національний
банк України

Звіт з оверсайту інфраструктури фінансового ринку

2023 рік

Передмова

Національний банк України з метою підвищення прозорості своєї діяльності щодо виконання функції з оверсайту інфраструктури фінансового ринку в Україні та інформування суспільства про результати своєї роботи щорічно готує та публікує на сторінках офіційного Інтернет-представництва Національного банку України Звіт з оверсайту інфраструктури фінансового ринку (далі – Звіт).

Другий рік повномасштабного вторгнення був складним та сповненим викликів. Попри активні бойові дії на території України, ракетний терор та загрозу блекаутів, платіжна інфраструктура та інфраструктура ринків капіталу продовжують повноцінно функціонувати.

Для забезпечення безперервного, надійного та ефективного функціонування інфраструктури фінансового ринку в цілому Національний банк України проводив роботу, що включала, зокрема, систематичний моніторинг і аналіз показників діяльності об'єктів оверсайту платіжної інфраструктури; розроблення нормативно-правових актів з питань оверсайту інфраструктури фінансового ринку; проведення комплексних дій, спрямованих на реалізацію стратегічного заходу – нульова толерантність до російського та білоруського програмного забезпечення на фінансовому ринку.

Звіт відображає діяльність Національного банку України з оверсайту платіжної інфраструктури та інфраструктури ринків капіталу у 2023 році та містить інформацію щодо результатів моніторингу платіжної інфраструктури та оцінювання суб'єктів інфраструктури фінансового ринку, а також відображає основні зміни в законодавстві з питань оверсайту, перспективи розвитку оверсайту в Україні.

Звіт підготовлено Департаментом платіжних систем та інноваційного розвитку Національного банку України та враховує практику оприлюднення звітів з оверсайту багатьох центральних банків розвинутих країн світу, а також рекомендації Міжнародного валютного фонду щодо прозорості звіту з оверсайту¹.

¹ Звіт місії Міжнародного валютного фонду “Посилення функції оверсайту за платіжними системами” (червень 2018 року).

Зміст

Скорочення та аббревіатури	4
1. Загальні положення	5
1.1. Об'єкти оверсайту платіжної інфраструктури в Україні	5
1.2 Об'єкти оверсайту інфраструктури ринків капіталу в Україні	6
2. Моніторинг об'єктів оверсайту платіжної інфраструктури	8
2.1. Безвиїзний та виїзний моніторинг у 2023 році	8
2.2. Важливі об'єкти оверсайту платіжної інфраструктури в Україні та вимоги до них	10
2.3. Показники діяльності платіжної інфраструктури в Україні	13
2.3.1. Система електронних платежів Національного банку	14
2.3.2. Емісія платіжних карток та їх види	20
2.3.3. Платіжні пристрої	21
2.3.4. Операції з використанням платіжних карток	22
2.3.5. Національна платіжна система “Український платіжний простір”	27
2.3.6. Платіжні системи “переказу коштів”	28
2.3.7. Кредитові та дебетові перекази	31
2.4. Нульова толерантність до російського та білоруського програмного забезпечення	34
3. Оцінювання суб'єктів інфраструктури фінансового ринку	36
3.1. Оцінювання платіжних систем	37
3.2. Оцінювання суб'єктів інфраструктури ринків капіталу	38
4. Розвиток оверсайту в Україні	39
4.1. Розвиток оверсайту платіжної інфраструктури	39
4.2. Розвиток оверсайту інфраструктури ринків капіталу	40

Скорочення та аббревіатури

ВПС – внутрішньодержавна платіжна система;

ЕПЗ – електронний платіжний засіб;

Закон про Національний банк – Закон України “Про Національний банк України”;

Закон про платіжні послуги – Закон України “Про платіжні послуги”;

Закон про ринки капіталу та організовані товарні ринки – Закон України “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки”;

МПС – міжнародна платіжна система;

НБУ, Національний банк – Національний банк України;

НКЦПФР – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;

Постанова про роботу банківської системи України у воєнний час № 18 – постанова Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18 “Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану”;

ТОПП – технологічний оператор платіжних послуг;

Положення про оверсайт № 187 – Положення про порядок здійснення оверсайту платіжної інфраструктури в Україні, затверджене постановою Правління Національного банку України від 24 серпня 2022 року № 187;

Правила організації статистичної звітності №140 – Правила організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України в умовах особливого періоду, затверджені постановою Правління Національного банку України від 18 грудня 2018 року № 140;

СЕП – Система електронних платежів Національного банку України;

PFMI – Principles for Financial Market Infrastructures/Принципи для інфраструктури фінансового ринку, міжнародні стандарти оверсайту, розроблені Комітетом з платіжних систем та ринкової інфраструктури Банку міжнародних розрахунків та Технічним комітетом Міжнародної організації комісій з цінних паперів

1. Загальні положення

Головною метою оверсайту є забезпечення безперервності діяльності суб'єктів інфраструктури фінансового ринку, які відіграють ключову роль для фінансової стабільності країни. Діяльність з оверсайту в Україні відповідає підходам Банку міжнародних розрахунків, провідних фінансових інституцій та здійснюється з урахуванням міжнародних стандартів оверсайту.

Відповідно до світової практики та PFMI оверсайт в Україні здійснюється за такими суб'єктами інфраструктури фінансового ринку:

платіжна інфраструктура

- платіжні системи;

інфраструктура ринків капіталу

- центральні депозитарії цінних паперів;
- системи розрахунків у цінних паперах;
- центральні контрагенти;
- торгові репозиторії.

Оверсайт спрямований на виявлення та запобігання ризиковій діяльності. Особлива увага Національного банку під час здійснення оверсайту зосереджується насамперед на забезпеченні безперервного, надійного та ефективного функціонування системно важливих та важливих суб'єктів платіжної інфраструктури та суб'єктів інфраструктури ринків капіталу.

1.1. Об'єкти оверсайту платіжної інфраструктури в Україні

Оверсайт платіжної інфраструктури в Україні здійснюється Національним банком відповідно до Закону про платіжні послуги та в порядку, визначеному нормативно-правовими актами Національного банку.

Основними об'єктами оверсайту платіжної інфраструктури в Україні є:

- суб'єкти платіжних систем – оператори та учасники платіжних систем, розрахункові банки;
- технологічні оператори платіжних послуг, які надають послуги і суб'єктам платіжних систем, і окремим надавачам платіжних послуг.

Станом на 01 січня 2024 року в Україні зареєстровано **37** платіжних систем:

- дві державні платіжні системи, одна з яких системно важлива платіжна система СЕП;
- 19 створені резидентами (5 – банками, 14 – небанківськими установами);
- 16 створені нерезидентами.

Крім того, станом на кінець 2023 року в Україні зареєстровано:

- 88 учасників платіжних систем (крім СЕП);
- 35 технологічних операторів платіжних послуг.

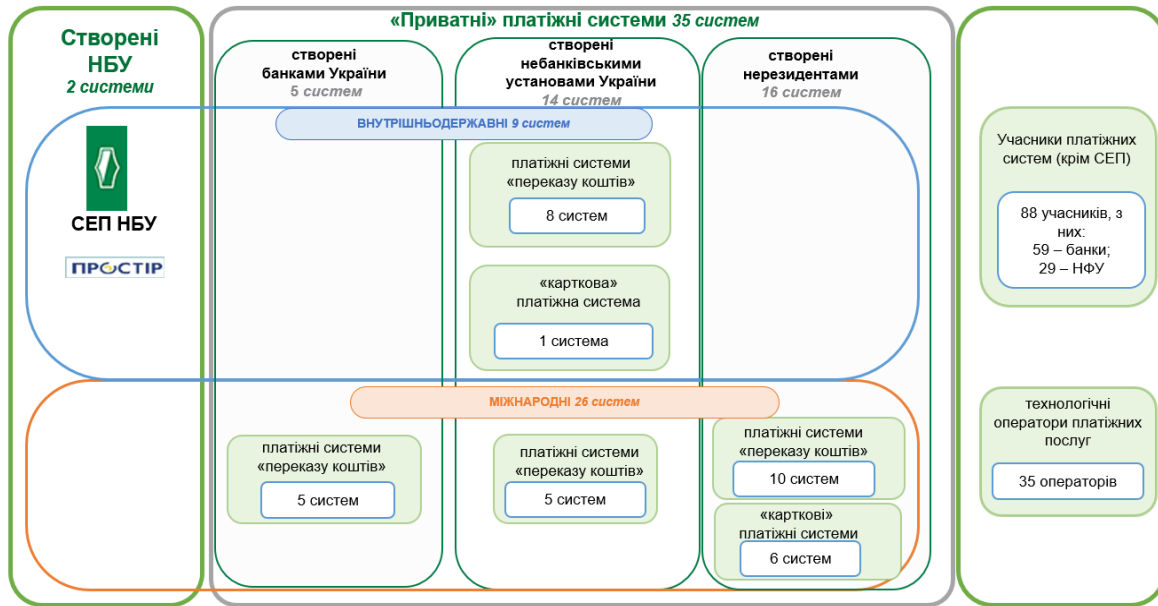

Табл. 1. Платіжний ландшафт України станом на 01 січня 2024 року відповідно до Реєстру платіжної інфраструктури²

У 2023 році припинили свою діяльність як платіжні системи, зокрема за повідомленням оператора платіжної системи, та були виключені з Реєстру платіжної інфраструктури:

- 6 внутрішньобанківських платіжних систем³ ("FREESSEND", "За мить", "Raiffeisien Express", "АКОРДБАНК-УКСПРЕС", "Металкарт", "Миттєвий переказ");
- 7 ВПС ("LIME MONEY", "LEO", "УКРКАРТ", "ІнтерПейСервіс", "FLASHPAY", "Поштовий переказ", "РОЗРАХУНКОВА ФОНДОВА СИСТЕМА");
- 4 міжнародні платіжні системи – резиденти ("TELEGRAF", "IBOX MONEY TRANSFER", "ГлобалМані", "CORDPAY").

Певною мірою це пов'язано з тим, що відповідно до Закону про платіжні послуги платіжна система повинна включати три і більше прямих учасників, не враховуючи оператора платіжної системи та розрахункового банку, якщо вони виконують функцію учасника платіжної системи. Водночас оновлене законодавство України не встановлює вимог для надавачів платіжних послуг щодо обов'язкової участі в платіжних системах для виконання платіжних операцій. Надавач платіжних послуг має право виконувати платіжні операції користувачів за допомогою / з використанням однієї чи кількох платіжних систем, учасником яких він є, або залучати для виконання платіжних операцій інших надавачів платіжних послуг як посередників.

1.2 Об'єкти оверсайту інфраструктури ринків капіталу в Україні

Системно важливими суб'єктами інфраструктури ринків капіталу, які забезпечують здійснення клірингу і розрахунків за правочинами щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів, а також облік фінансових інструментів і операцій з ними, відповідно до PFMI є:

- центральні депозитарії цінних паперів;
- системи розрахунків у цінних паперах;
- центральні контрагенти;
- торгові репозиторії.

Надійне та безперебійне виконання цими суб'єктами своїх функцій сприяє підвищенню безпеки та ефективності розрахунків за правочинами щодо цінних паперів й інших фінансових інструментів, забезпеченню довіри інвесторів та фінансової стабільності країни в цілому.

В Україні об'єктами оверсайту інфраструктури ринків капіталу є:

² Нормативно-правові акти Національного банку, затверджені на виконання Закону про платіжні послуги, не містять понять "карткова" платіжна система та платіжна система "переказу коштів". Зазначені поняття використовуються у Звіті для відокремлення платіжних систем, учасники яких здійснюють емісію платіжних карток (карткових платіжних систем).

³ Внутрішньодержавні системи, які здійснюють діяльність у межах одного банку, не є платіжними системами відповідно до Закону про платіжні послуги.

- ПАТ “Національний депозитарій України”, яке поєднує функції центрального депозитарію цінних паперів та системи розрахунків у цінних паперах і згідно із законодавством України забезпечує формування і функціонування системи депозитарного обліку цінних паперів та веде депозитарний облік усіх емісійних цінних паперів, крім тих, облік яких веде Депозитарій Національного банку відповідно до компетенції, визначеної законодавством України;
- Депозитарій Національного банку, який поєднує функції центрального депозитарію цінних паперів та системи розрахунків у цінних паперах і згідно із законодавством України здійснює відповідно до компетенції повноваження у сфері депозитарного обліку та депозитарний облік державних цінних паперів;
- ПАТ “РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР З ОБСЛУГОВУВАННЯ ДОГОВОРІВ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ”, яке на підставі відповідної ліцензії НКЦПФР провадить клірингову діяльність центрального контрагента.

Відповідно до законодавства України суб'єкти, які виконують функції торгового репозиторію, також мають бути об'єктами оверсайту, проте станом на кінець 2023 року торгові репозиторії в Україні не створені.

Діяльність кожного об'єкта оверсайту інфраструктури ринків капіталу в Україні є унікальною. Отже, з метою уникнення системного ризику та загрози для учасників фінансової системи Національний банк здійснює оверсайт суб'єктів інфраструктури ринків капіталу, ураховуючи критичну важливість цих суб'єктів у забезпеченні фінансової стабільності.

2. Моніторинг об'єктів оверсайту платіжної інфраструктури

2.1. Безвиїзний та виїзний моніторинг у 2023 році

У межах виконання функції оверсайту платіжної інфраструктури Національний банк здійснює безвиїзний та виїзний моніторинг об'єктів оверсайту платіжної інфраструктури. Порядок здійснення обох видів моніторингу регламентовано Положенням про проведення виїзного та безвиїзного моніторингу об'єктів оверсайту платіжної інфраструктури, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 31 грудня 2022 року № 257 (далі – Положення № 257).

Безвиїзний моніторинг проводиться постійно в дистанційній формі шляхом збору, систематизації та аналізу інформації щодо діяльності об'єктів оверсайту (операторів платіжних систем, учасників платіжних систем та технологічних операторів платіжних послуг). У межах безвиїзного моніторингу аналізуються статистичні дані щодо діяльності платіжних систем, їх учасників, технологічних операторів платіжних послуг, а також операцій з платіжними картками та іншими платіжними інструментами. Детальна інформація про діяльність об'єктів оверсайту наведена в розділі 2.3 Звіту.

З метою здійснення оверсайту за платіжними інструментами відповідно до Закону про платіжні послуги Національний банк запровадив збір статистичних даних про платіжні інструменти кредитовий трансфер та прямий дебет, з використанням яких в Україні здійснюються кредитові та дебетові перекази. Запровадження такої звітності відповідає підходам Європейського центрального банку й інших провідних центральних банків та дає можливість оцінювати обсяги операцій, здійснених в Україні не лише з використанням платіжних карток, статистичні дані про які Національний банк отримує досить давно, а й ініційованих безпосередньо з рахунків користувачів без використання платіжних карток (кредитові та дебетові перекази).

Виїзний моніторинг – форма здійснення оверсайту уповноваженими працівниками Національного банку, що проводиться шляхом перевірок об'єктів оверсайту з метою дотримання ними вимог законодавства України та оцінки достатності заходів, що вживаються об'єктами оверсайту для цілей забезпечення безперервного, надійного та ефективного функціонування платіжної інфраструктури.

Виїзний моніторинг може здійснюватися планово або позапланово (за наявності обґрунтованих підстав для його проведення, визначених Положенням № 257). **Плановий виїзний моніторинг** проводиться за фактичним місцезнаходженням об'єкта виїзного моніторингу, за винятком випадків, пов'язаних із запровадженням на території України обмежувальних заходів, що унеможливають проведення виїзного моніторингу за фактичним місцезнаходженням об'єкта виїзного моніторингу.

Починаючи з 2023 року Національний банк запровадив ризик-орієнтований підхід до планування виїзного моніторингу та унормував його Положенням № 257. Запровадження ризик-орієнтованого підходу здійснювалося з метою забезпечення надійного управління ризиками, цей підхід використовується Національним банком під час формування річного плану виїзного моніторингу та полягає у включенні до нього об'єктів оверсайту з найбільшим ступенем ризику, що визначається шляхом обрахування сумарного балу за основними та додатковими критеріями відповідно до Положення № 257.

Основними критеріями, за якими Національний банк визначає ступінь ризику щодо діяльності об'єктів оверсайту, є:

- 1) обсяги діяльності об'єкта оверсайту за дев'ять місяців року, що передуює плановому року (обсяг операцій об'єкта оверсайту в загальному обсязі відповідних платіжних операцій / оброблених інформаційних повідомлень, здійснених усіма об'єктами оверсайту);
- 2) важливість об'єкта оверсайту, визначена Національним банком за результатами діяльності за попередній рік.

Позаплановий виїзний моніторинг може проводитися Національним банком за фактичним місцезнаходженням об'єкта виїзного моніторингу або без відвідування об'єкта виїзного моніторингу за його фактичним місцезнаходженням, якщо питання, що підлягають перевірці під час виїзного моніторингу, можна перевірити без відвідування об'єкта виїзного моніторингу.

Протягом 2023 року під час виїзного моніторингу перевірялися насамперед питання:

- дотримання вимог законодавства України: що регулює діяльність платіжних систем, використання платіжних схем, операції з платіжними інструментами; щодо забезпечення безперервності діяльності; щодо виконання платіжних операцій, ініційованих за допомогою електронних платіжних засобів (їх реквізитів); щодо питань безпеки інформації; щодо функціонування технологічних операторів платіжних послуг;

- дотримання вимог Правил організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України, затверджених постановою Правління Національного банку України від 13 листопада 2018 року № 120 (зі змінами), а також Правил організації статистичної звітності № 140;
- забезпечення порядку:
 - зберігання інформації про платіжні операції у системах обліку оператора платіжної системи та учасника платіжної системи;
 - здійснення контролю за дотриманням учасниками платіжної системи, розрахунковими банками, технологічними операторами платіжних послуг, вимог правил платіжної системи;
 - врегулювання відносин із суб'єктами платіжних операцій (крім користувачів);
- співставлення послуг, що надаються об'єктом оверсайту, із послугами, які визначені в реєстраційних документах;
- наявності сертифікатів на програмне забезпечення;
- аналізу схеми мережі (апаратно-програмного комплексу) оператора тощо.

Протягом II–IV кварталів 2023 року Національний банк **провів плановий виїзний моніторинг п'яти об'єктів оверсайту**, а саме:

1. ТОВ “ЕЙСІ ДІСІ Процесінг” (важливий технологічний оператор платіжних послуг);
2. ПрАТ “Український процесінговий центр” (важливий технологічний оператор платіжних послуг);
3. ТОВ “УКРАЇНСЬКА ПЛАТІЖНА СИСТЕМА” (оператор важливої платіжної системи “Фінансовий світ”);
4. ТОВ “ФК “КОНТРАКТОВИЙ ДІМ” (важливий учасник важливої платіжної системи “Фінансовий світ”);
5. АТ КБ “ПриватБанк” (важливий учасник СЕП НБУ, МПС “Mastercard”, МПС “Visa”).

Найбільш поширеними порушеннями, які були виявлені під час виїзного моніторингу, є:

- порушення вимог щодо забезпечення безперервності діяльності та захисту інформації;
- надання послуг у порушення вимог правил, що попередньо узгоджувалися з Національним банком;
- надання недостовірних даних статистичної звітності (порушення порядку формування показників та параметрів статистичної звітності) щодо діяльності платіжних систем та їхніх учасників, подання якої передбачене нормативно-правовими актами Національного банку;
- незабезпечення приведення у відповідність до вимог підпункту 1 пункту 1 Положення про оверсайт № 187 документів об'єктів оверсайту в установлені законодавством строки;
- недотримання вимог законодавства України у сфері інтелектуальної власності під час використання програмного забезпечення на всіх компонентах комплексу програмно-апаратних засобів.

За виявлені порушення вимог нормативно-правових актів Національного банку в результаті проведеного виїзного та безвиїзного моніторингу до об'єктів оверсайту застосовувалися заходи впливу, передбачені статтею 84 Закону про платіжні послуги до об'єктів оверсайту.

2.2. Важливі об'єкти оверсайту платіжної інфраструктури в Україні та вимоги до них

Національний банк з метою надійного та безперервного функціонування платіжної інфраструктури відповідно до вимог статті 82 Закону про платіжні послуги та розділу V Положення про оверсайт № 187 щорічно за підсумками діяльності протягом попереднього року визначає важливість об'єктів оверсайту платіжної інфраструктури в Україні на підставі встановлених критеріїв важливості, а також установлює підвищені вимоги до таких об'єктів.

За результатами моніторингу платіжної інфраструктури у 2023 році та відповідно до встановлених критеріїв важливості Національний банк здійснив розподіл платіжних систем, учасників платіжних систем та технологічних операторів платіжних послуг за такими категоріями важливості:

Категорії важливості об'єктів оверсайту платіжної інфраструктури	Критерії ⁴
Системно важлива платіжна система	> 10% міжбанківських платіжних операцій в країні; здійснення операцій за правочинами з державними цінними паперами на відкритому ринку; забезпечення врегулювання зобов'язань учасників, що виникають в інших платіжних системах
Важлива платіжна система	> 10% платіжних операцій; > 10% платіжних операцій з використанням ЕПЗ, емітованих у цій платіжній системі; єдина за видом послуг
Важливий учасник системно важливої платіжної системи та/або важливої платіжної системи	> 25% платіжних операцій у системно важливій та/або важливій платіжній системі
Важливий технологічний оператор платіжних послуг	> 10% операцій, оброблених технологічними операторами платіжних послуг у платіжних системах

Табл. 2 Категорії та критерії важливості об'єктів оверсайту платіжної інфраструктури в Україні

Метою такого розподілу є визначення об'єктів оверсайту, які займають значну частку на платіжному ринку України і діяльність яких може мати суттєвий вплив на платіжну інфраструктуру країни. Інформація про розподіл використовується Національним банком для визначення об'єктів оцінювання на відповідність законодавству та міжнародним стандартам, а також для планування виїзного моніторингу.

До всіх важливих об'єктів оверсайту платіжної інфраструктури встановлені підвищені вимоги щодо безперервності діяльності, управління та організації діяльності, системи управління ризиками тощо.

Результати моніторингу діяльності платіжних систем у 2023 році свідчать про таке.

Єдиною **системно важливою платіжною системою** в Україні залишається СЕП.

Системна важливість СЕП зумовлена тим, що вона забезпечує:

- здійснення 98% міжбанківських платежів у державі;
- здійснення операцій за правочинами з державними цінними паперами на відкритому ринку;
- урегулювання зобов'язань учасників, які виникають в інших платіжних системах.

Важливими платіжними системами в Україні визначено "MasterCard", "Visa", "NovaPay", "PrivatMoney", "MONEYCOM" та "Фінансовий світ" (табл. 3).

Дві платіжні системи: "PrivatMoney" та "MONEYCOM" є новими в переліку порівняно з 2022 роком.

Платіжна система "Поштовий переказ", яка за результатами 2022 року була визнана важливою платіжною системою, у 2023 році виключена з Реєстру платіжної інфраструктури⁵ відповідно до повідомлення оператора платіжної системи АТ "Укрпошта".

⁴ Детально критерії важливості платіжних систем визначені в Положенні про оверсайт № 187.

⁵ Дата виключення з Реєстру платіжної інфраструктури 11 вересня 2023 року.

Частка обсягів операцій платіжної системи		
Найменування платіжної системи та її оператора	від загальної суми (213,701 млрд дол. США) платіжних операцій, виконаних на території України платіжними системами, що здійснюють емісію ЕПЗ	від загальної суми (22,602 млрд дол. США) платіжних операцій, виконаних у межах України, в Україну та за її межі ⁶ платіжними системами, створеними резидентами та нерезидентами (крім системи міжбанківських розрахунків та платіжних систем, що здійснюють емісію ЕПЗ
“MasterCard” MasterCard International Incorporated США	56,50 % (120,75 млрд дол. США)	
“Visa” Visa International Service Association США	43,07 % (92,04 млрд дол. США)	0,37% (0,08 млрд дол. США транскордонних платіжних операцій (B2B Connect))
“NovaPay” ТОВ “НоваПей”		28,17 % (6,37 млрд дол. США, із них 100% платіжних операцій в межах України)
PrivatMoney АТ КБ “ПриватБанк”		16,13 % (3,65 млрд дол. США, із них 87,15 % платіжних операцій в межах України)
MONEYCOM ТОВ “СВІФТ ГАРАНТ”		15,47 % (3,50 млрд дол. США, платіжних операцій в межах України)
“Фінансовий світ” ТОВ “Українська платіжна система”		13,21 % (3,00 млрд дол. США платіжних операцій в межах України)

Табл. 3. Важливі платіжні системи за підсумками діяльності у 2023 році

За результатами діяльності 2023 року важливими учасниками платіжних систем визнано АТ КБ “ПриватБанк”, АТ “ПУМБ” і ТОВ “Контрактовий дім” (табл. 4).

Найменування учасника	Найменування платіжної системи	Частка обсягів платіжних операцій	
		від загальної кількості платіжних операцій, виконаних учасником у межах платіжної системи	від загальної суми платіжних операцій, виконаних учасником у межах платіжної системи
АТ КБ “ПриватБанк”	СЕП	29,33 % (124 млн шт. від 422,8 млн шт.)	8,31 % (477,1 млрд дол. США від 5 739 млрд дол. США)
	“MasterCard”	46,02 % (3 040 млн шт. від 6 605 млн шт.)	43,48 % (52,53 млрд дол. США від 120,83 млрд дол. США)
	“Visa”	50,49 % (2 664 млн шт. від 5 277 млн шт.)	52,00 % (47,89 млрд дол. США від 92,10 млрд дол. США)
АТ “ПУМБ”	“PrivatMoney”	25,26 % (14,177 млн шт. від 56 млн шт.)	19,73 % (0,72 млрд дол. США від 3,65 млрд дол. США)
ТОВ “ФК “КОНТРАКТОВИЙ ДІМ”	“Фінансовий світ”	73,76 % (110,27 млн шт. від 149,5 млн шт.)	87,04 % (2,60 млрд дол. США від 3,00 млрд дол. США)

Табл. 4. Важливі учасники платіжних систем за підсумками діяльності у 2023 році

⁶ Відповідно до Постанови про роботу банківської системи України у воєнний час №18 встановлено обмеження щодо здійснення транскордонних переказів з України.

Перелік **важливих технологічних операторів платіжних послуг** порівняно з 2022 роком не зазнав змін. Водночас порівняно з 2022 роком ТОВ “ЕЙСІ ДІСІ ПРОЦЕССІНГ” випередив ПрАТ “Український процесінговий центр” у 2023 році і посів перше місце в переліку (табл.5).

Найменування ТОПП	Частка обсягів операцій, оброблених ТОПП	
	від загальної кількості (3,84 млрд шт.) операцій, оброблених ТОПП	від загальної суми (94 млрд дол. США) операцій, оброблених ТОПП
ТОВ “ЕЙСІ ДІСІ ПРОЦЕССІНГ”	43,4 % (1,67 млрд шт.)	40,5 % (38,1 млрд дол. США)
ПрАТ “Український процесінговий центр”	36,8 % (1,41 млрд шт.)	36,5 % (34,3 млрд дол. США)
ТОВ “ТАС ЛІНК”	9,6 % (0,37 млрд шт.)	12,2 % (11,5 млрд дол. США)

Табл. 5. Важливі технологічні оператори платіжних послуг за підсумками діяльності у 2023 році

Усі об'єкти оверсайту, яких Національний банк визначив важливими, зобов'язані привести свою діяльність у відповідність до підвищених вимог Положення про оверсайт № 187.

У межах управління операційним ризиком та забезпечення безперервності діяльності системно важливі та важливі платіжні системи, створені резидентами, зобов'язані:

- здійснювати розширені заходи щодо забезпечення безперервності діяльності та належного контролю за їх виконанням;
- аналізувати ризики, виявляти внутрішні та зовнішні загрози та вживати заходів щодо їх мінімізації та усунення негативних наслідків;
- розробити план заходів із забезпечення безперервності діяльності на випадок надзвичайних ситуацій, який має передбачати:
 - порядок дій та строки відновлення діяльності;
 - технологію виконання операцій;
 - взаємодію та комунікації між оператором платіжної системи, її суб'єктами та іншими особами;
- забезпечити кіберстійкість платіжної системи.

Для системно важливих платіжних систем, створених резидентами, додатково на випадок надзвичайної ситуації передбачені такі вимоги:

- відновлювати діяльність не пізніше ніж через дві години після виникнення надзвичайної ситуації;
- надавати послуги в платіжній системі на рівні, не нижчому, ніж планові операційні показники діяльності, визначені в документах платіжної системи;
- здійснювати розрахунки в режимі реального часу або забезпечувати завершення розрахунків упродовж операційного дня;
- забезпечувати наявність резервної робочої зони та її оперативне розгортання за потреби тощо.

Важливі платіжні системи, створені нерезидентами, зобов'язані вживати заходів щодо мінімізації та усунення наслідків впливу ризиків, які виникають у платіжній системі, а також забезпечувати своєчасний остаточний розрахунок.

Важливі учасники системно важливих та важливих платіжних систем та важливі технологічні оператори платіжних послуг зобов'язані здійснювати повний комплекс організаційних і технічних заходів, визначених у Положенні про оверсайт № 187 щодо забезпечення безперервності діяльності, та забезпечити належний контроль за їх виконанням, а також виконувати інші вимоги.

Аналіз виконання вимог Положення про оверсайт № 187 Національний банк здійснює під час оцінювання платіжних систем, а також під час виїзного моніторингу об'єктів оверсайту.

У другому півріччі 2023 року з огляду на ризики, що виникають в умовах збройної агресії, здійснено оцінювання відповідності підвищеним вимогам безперервності діяльності всіх важливих об'єктів оверсайту в Україні. З метою виконання такого оцінювання серед операторів важливих платіжних систем (резидентів та нерезидентів), а також інших важливих об'єктів оверсайту (учасників платіжних систем та технологічних операторів платіжних послуг) було проведено опитування щодо забезпечення ними дотримання вимог Положення про оверсайт № 187, а також здійснення інших (необов'язкових) заходів, враховуючи особливості діяльності зазначених об'єктів під час дії воєнного стану.

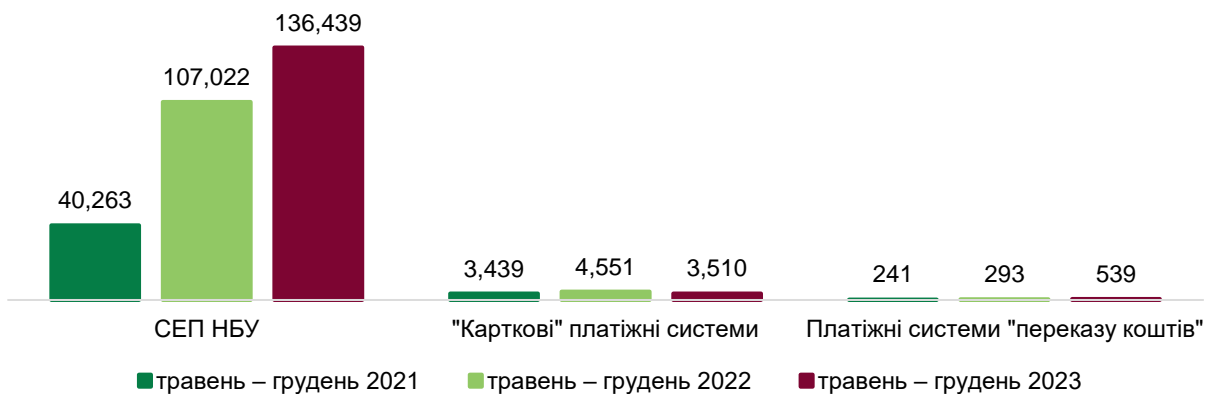
Інформація, отримана під час аналізу заповнених важливими об'єктами оверсайту опитувальників та наданих ними додаткових матеріалів, зокрема щодо забезпечення безперервності діяльності, дала змогу виявити кращу практику попередження та мінімізації ризиків, що використовуватимуться для вдосконалення нормативно-правових актів з питань здійснення оверсайту платіжної інфраструктури.

2.3. Показники діяльності платіжної інфраструктури в Україні

У 2023 році в межах України фактично здійснювали діяльність такі платіжні системи:

- одна система міжбанківських розрахунків (СЕП);
- шість "карткових" платіжних систем;
- 26 платіжних систем "переказу коштів".

Найбільшу суму платежів і переказів у межах України протягом травня – грудня 2023 року⁷ здійснено в СЕП – 136,4 трлн грн, або 97,1% усіх платежів і переказів у межах України. Водночас найбільшу кількість платежів та переказів здійснено в "карткових" платіжних системах (4,8 млрд шт., або 84,2%).

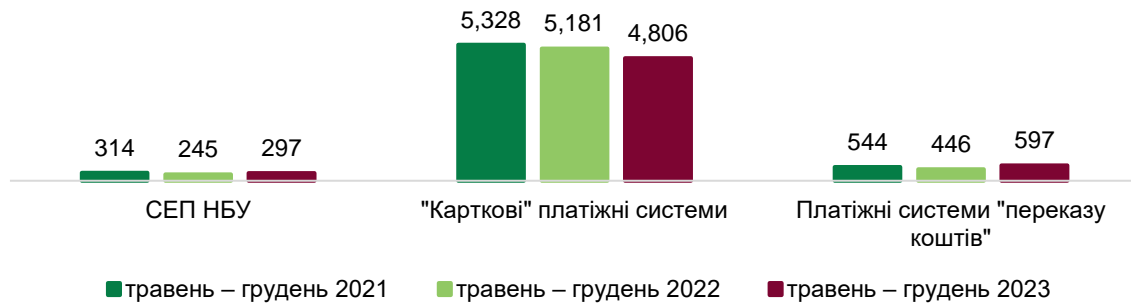

Графік 1. Сума платежів і переказів у межах України⁸, млрд грн

⁷ У зв'язку з призупиненням подання статистичної звітності щодо діяльності "карткових" платіжних систем та платіжних систем "переказу коштів" за лютий – квітень 2022 року відповідно до Правил організації статистичної звітності № 140, для порівняння обрано період травень – грудень.

⁸ Кількість та сума безготівкових операцій, що здійснюються через СЕП, не враховують операції у власній мережі банків; кількість та сума операцій, здійснених через карткові платіжні системи, враховують видаткові безготівкові та готівкові операції (як міжбанківські, так і операції On-Us) та не враховують операції, здійснені з використанням платіжних карток, емітованих банками-нерезидентами. Деякі операції, що пов'язані з переказом коштів у карткових платіжних системах (наприклад, загальні обсяги щоденного клірингу) та в системах переказу коштів (наприклад, частина виплат переказів отримувачам – юридичним особам), також обліковуються як платежі в СЕП, що може призводити до дублювання окремих даних.

Для цілей цього Звіту вживається скорочення "платежі" і "перекази" у значенні "платіжна операція з переказу коштів". Відповідно до Закону про платіжні послуги платіжна операція – це будь-яке внесення, переказ або зняття коштів незалежно від правовідносин між платником і отримувачем, які є підставою для цього.

Графік 2. Кількість платежів і переказів у межах України, млн шт.

Зменшення обсягів операцій, здійснених з використанням платіжних карток у 2023 році пояснюється запровадженням з квітня 2023 року Національним банком статистичної звітності про кредитові та дебетові перекази, що призвело до перерозподілу операцій користувачів між статистичною звітністю про платіжні картки та кредитові / дебетові перекази.

2.3.1. Система електронних платежів Національного банку

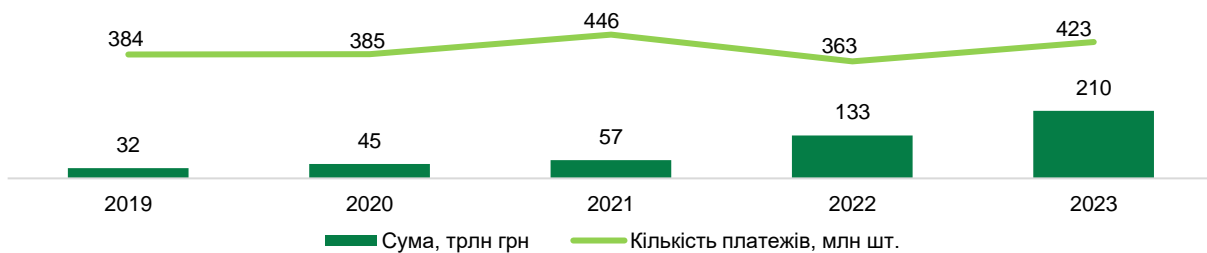
СЕП – системно важлива платіжна система в Україні, створена Національним банком для забезпечення виконання міжбанківських платіжних операцій між учасниками СЕП у національній валюті в межах України через рахунки, відкриті в Національному банку. Учасниками СЕП станом на 01 січня 2024 року були 64 банки України, Державна казначейська служба України та Національний банк.

1 квітня 2023 року запрацювало нове покоління СЕП. Система почала функціонувати на базі міжнародного стандарту ISO 20022 у режимі 24/7, що передбачає цілодобове виконання міжбанківських платіжних операцій без призупинення роботи системи та миттєвий перехід від поточного до наступного календарного дня. Нове покоління СЕП побудоване з використанням сучасних програмних та технічних засобів, що дає змогу здійснювати електронні платежі ще швидше, зручніше та безпечніше. Запровадження стандарту ISO 20022 посприяло ще більшій автоматизації та пришвидшенню оброблення платіжних операцій, підвищенню рівня обслуговування учасників СЕП та їхніх клієнтів.

Протягом 2023 року СЕП продовжувала забезпечувати понад 98% міжбанківських платежів у державі, задовольняючи потреби банківської системи в розрахунках у національній валюті.

Результати моніторингу СЕП у 2023 році

У 2023 році СЕП оброблено 422,8 млн початкових платежів на суму 209,9 трлн грн. У 2023 році порівняно з 2022 роком кількість платежів, оброблених у СЕП, зросла на 16,5%, а їх сума – на 57,9%. Це насамперед пояснюється поживленням ділової активності в Україні. Так, збільшилася кількість платежів з поточних рахунків суб'єктів господарювання (2600) на 33,8 млн шт., або 21,5%. Також на 23,4 млн шт., або 76,5%, збільшилася кількість платежів, здійснених з поточних рахунків фізичних осіб (2620), із них 17,1 млн шт. на поточні рахунки суб'єктів господарювання (2600). Зростання суми платежів переважно пов'язане з операціями Національного банку. Загалом у СЕП у 2023 році щодобово в середньому оброблялося 1,6 млн платежів на суму 792,2 млрд грн.

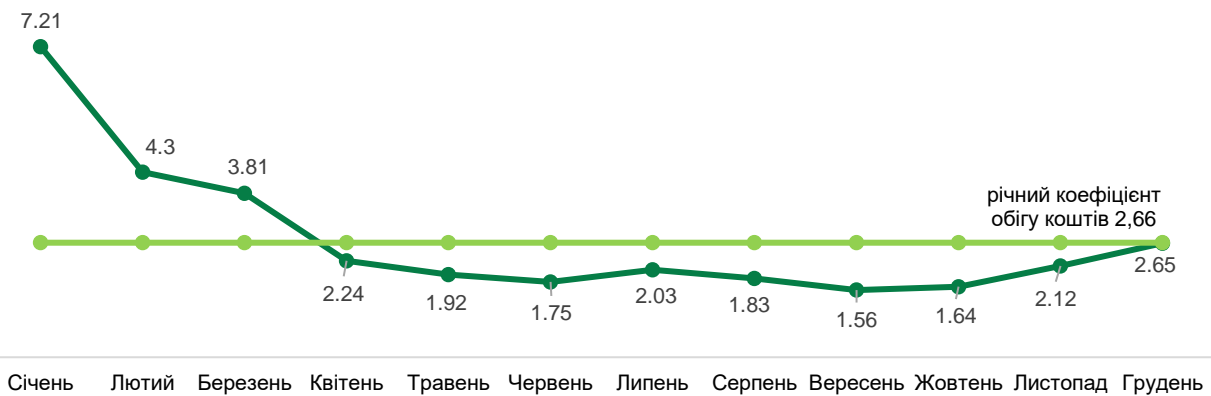

Графік 3. Загальний обсяг платежів, оброблених у СЕП у 2019–2023 роках

За прикладом провідних центральних банків світу Національний банк здійснює моніторинг СЕП за кількісними та якісними показниками, зокрема, щодо ефективності та результативності платіжної системи, індикаторів ризиків тощо.

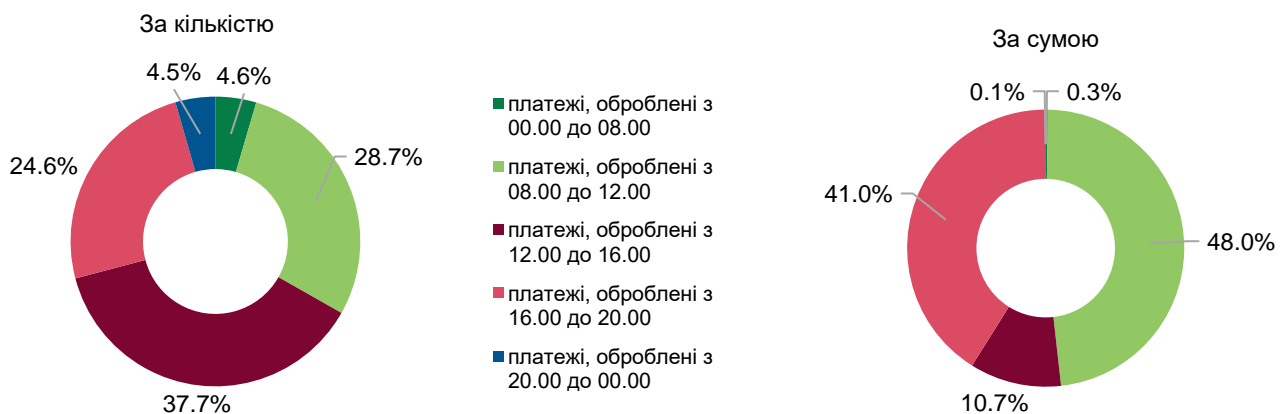
Показник ролі платіжної системи в економіці у співвідношенні до ВВП⁹ країни свідчить про важливість ролі платіжної системи в економіці країни. Так, сума платежів, що були оброблені у СЕП за 2023 рік, більше ніж у 32,1 раза перевищує ВВП України (у 2022 році цей показник становив 25,7 раза). Співвідношення денного обсягу операцій у СЕП до ВВП становило 9,7% (у 2022 році – 9,9%). Кількість днів, за які у СЕП були оброблені платежі на суму, еквівалентну ВВП, становила 11 днів (у 2022 році – 14 днів).

Коефіцієнт обігу коштів¹⁰ у системі, що показує скільки разів одна і та сама гривня використовується учасниками платіжної системи протягом визначеного проміжку часу, у СЕП у 2023 році становив 2,66. Суттєве зменшення коефіцієнта обігу коштів у квітні 2023 року насамперед пов'язано з тим, що з 01 квітня 2023 року СЕП почала працювати в режимі 24/7 (збільшилася кількість днів, яка бралася для розрахунку середньодобової суми платежів та середньоденних залишків коштів на коррахунках учасників). Після запровадження режиму роботи СЕП 24/7 найнижче значення коефіцієнта було у вересні (1,56), найвище – у грудні (2,65).

Графік 4. Динаміка зміни коефіцієнта обігу коштів у СЕП у 2023 році

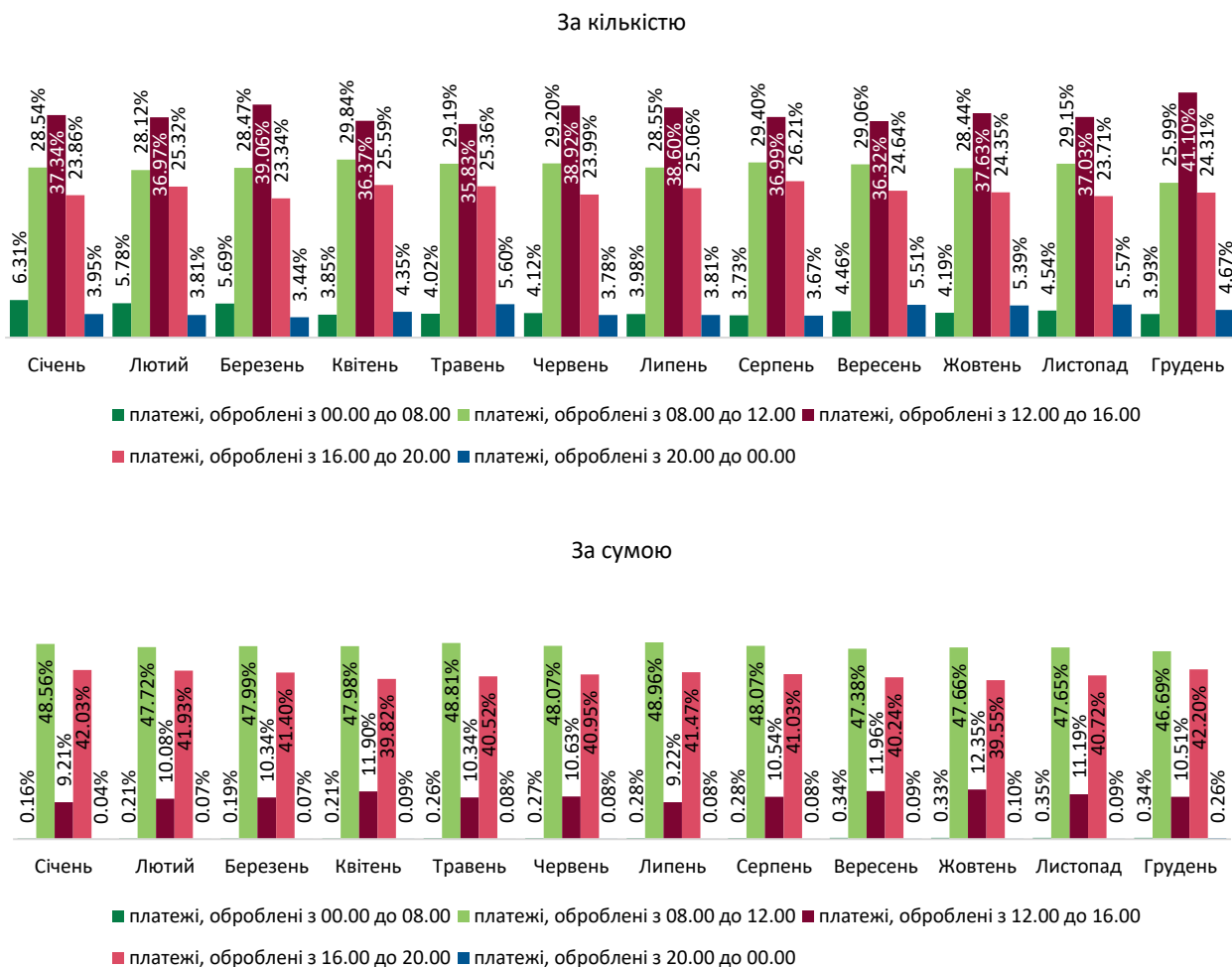
Найбільша **завантаженість СЕП** за кількістю платежів у 2023 році спостерігалася з 12.00 до 16.00. Так, у цей часовий інтервал оброблялося 37,7% кількості всіх платежів у СЕП. Водночас найбільше платежів за сумою оброблялося в часові інтервали з 08.00 до 12.00 (48,0% від суми) та з 16.00 до 20.00 (41,0% від суми).

Графік 5. Завантаженість СЕП у визначені часові інтервали у 2023 році, %

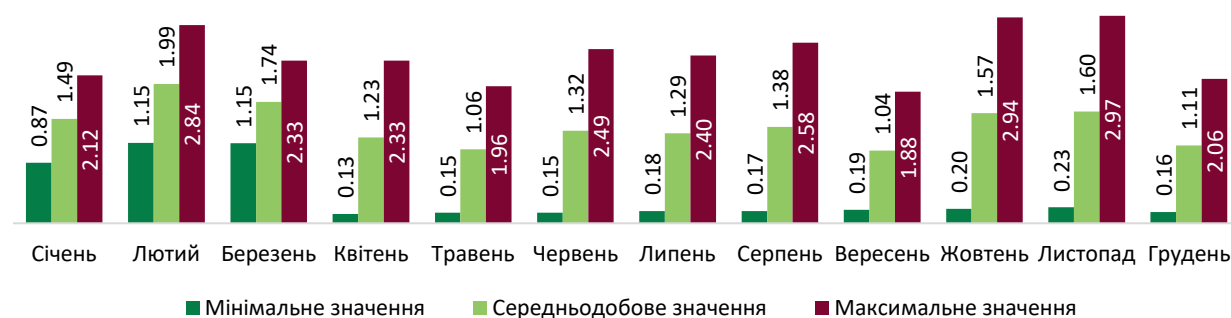
⁹ Тут і далі ВВП – номінальний валовий внутрішній продукт України у 2023 році.

¹⁰ Розраховується як співвідношення середньодобової суми платежів у СЕП до середньоденного залишку коштів на рахунках учасників системи.

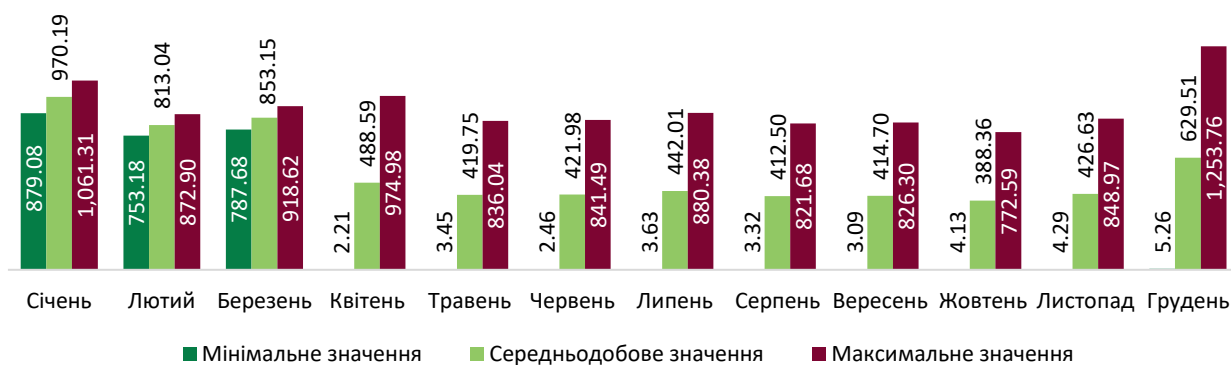

Графік 6. Динаміка зміни завантаженості СЕП у визначені часові інтервали у 2023 році, %

Аналіз “пікових годин” відображає ступінь рівномірності розподілу розрахунків протягом дня та виявляє певні години, на які має бути зосереджена увага, для уникнення операційного ризику. Найбільша кількість платежів, яка оброблена в СЕП за один день, становить 2,97 млн шт. (17 листопада 2023 року – “піковий день” за кількістю платежів), найбільша сума – 1 253,76 млрд грн (27 грудня 2023 року – “піковий день” за сумою платежів). 16 квітня 2023 року оброблена найменша кількість платежів за один день – 0,13 млн платежів та найменша сума – 2,21 млрд грн).

Графік 7. Кількість оброблених платежів у СЕП у “пікові дні”, млн шт.

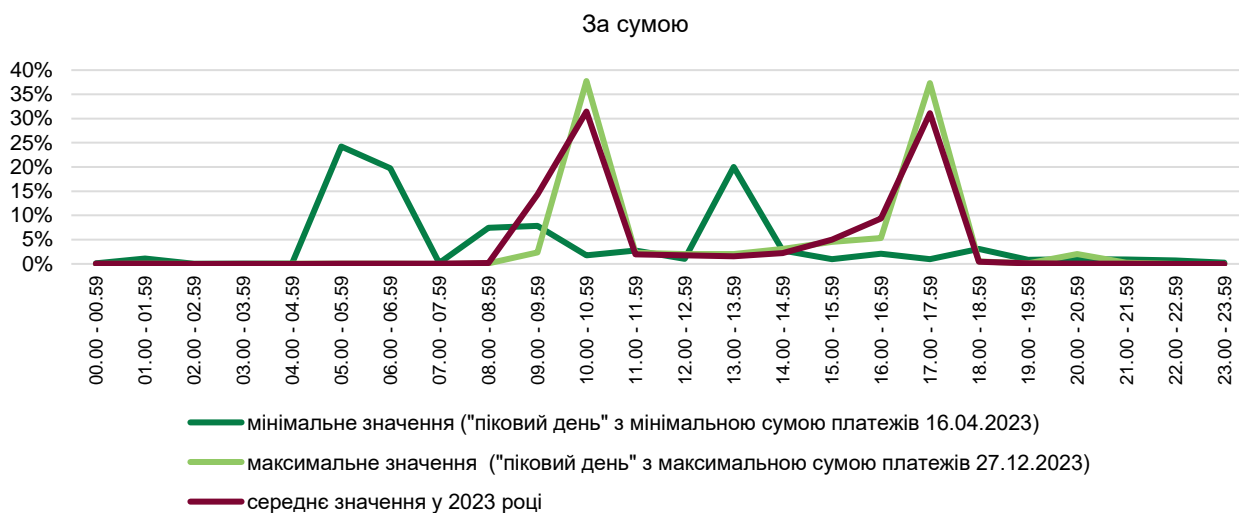
Графік 8. Сума оброблених платежів у СЕП у “пікові дні”, млрд грн

Упродовж “пікового дня” з мінімальною кількістю та сумою платежів (16.04.2023) найбільша частка платежів за кількістю була оброблена в часовий інтервал з 13.00 до 13.59 (14,9%), за сумою – у часовий інтервал з 05.00 до 05.59 (24,2%).

Упродовж “пікового дня” з максимальною кількістю платежів (17.11.2023) найбільша частка платежів була оброблена протягом часу ділової активності (з 10.00 до 17.79), коли платежі надходили майже рівномірно (протягом цього часу щогодинно оброблялося близько 8% від кількості платежів). Зазначене несуттєво відрізняється від середньоарифметичного значення розподілу платежів за період. Так, кількість платежів, яка надходила на обробку, у середньому була майже рівномірною в часовий інтервал з 10.00 до 16.59.

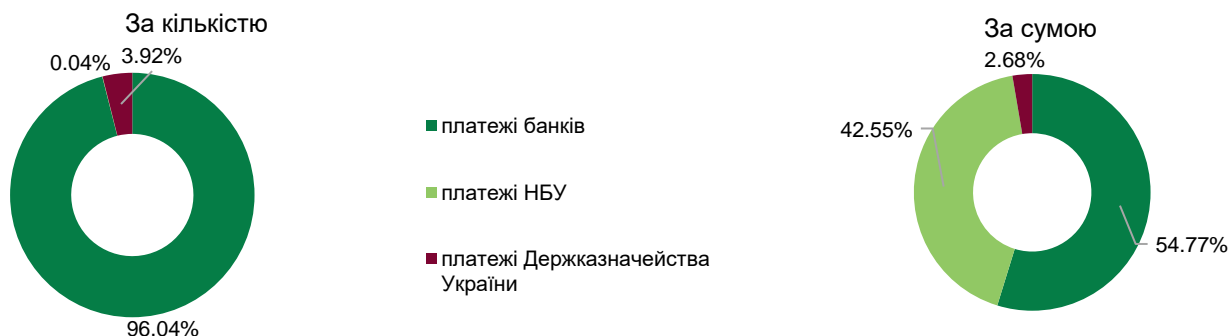
Найбільші суми платежів як в “піковий день” з максимальною сумою платежів (27.12.2023), так і в середньому за період надходили в часовий інтервал з 10.00 до 10.59 (37,8% у “піковий день” та 31,5% середньоарифметичне значення за період).

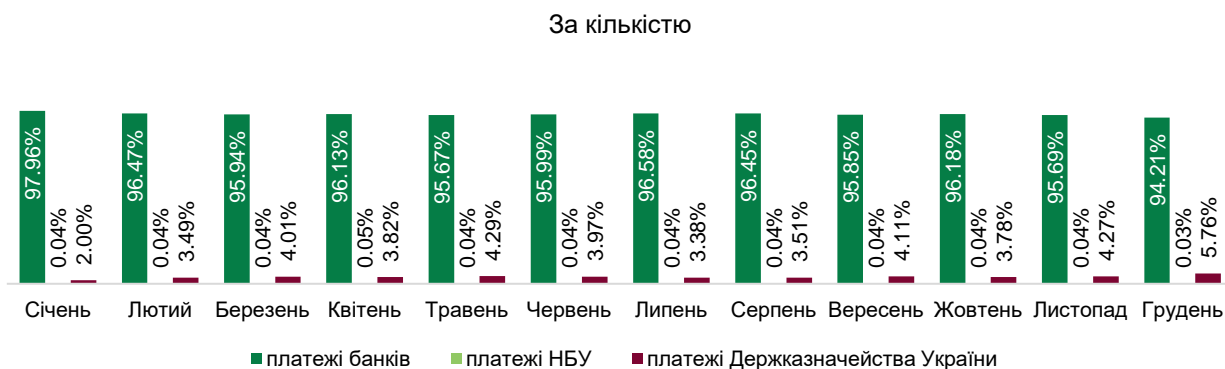
Графік 9. Погодинний аналіз “пікових днів”, %

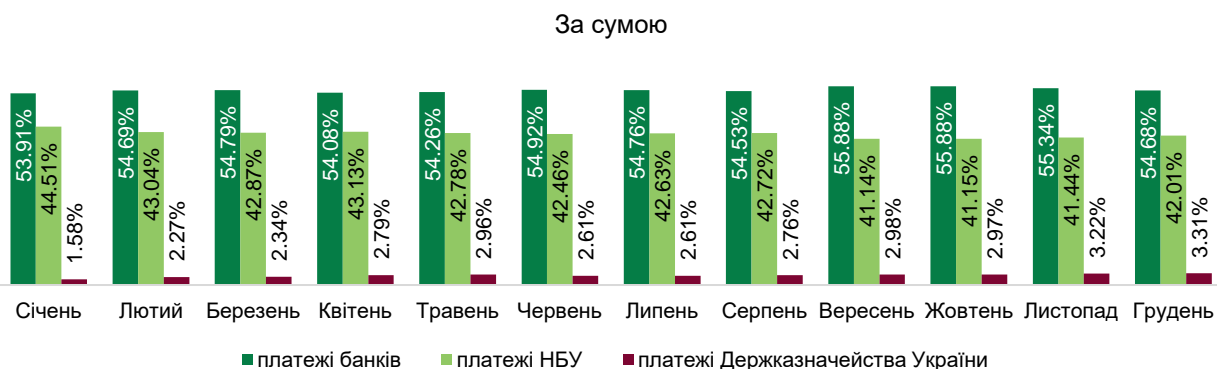
Аналіз розподілу за типом платежів, здійснених у СЕП, свідчить, що найбільша частка платежів, які оброблені в СЕП протягом 2023 року, – це платежі банків (96,04% від кількості та 54,77% від суми), друге місце за кількістю (3,92%) – платежі Державної казначейської служби України, за сумою (42,55%) – платежі Національного банку.

Графік 10. Частка за типом платежів, оброблених у СЕП, у 2023 році, %

Суттєвих змін у структурі платежів за кількістю та сумою операцій протягом 2023 року не відбувалося.

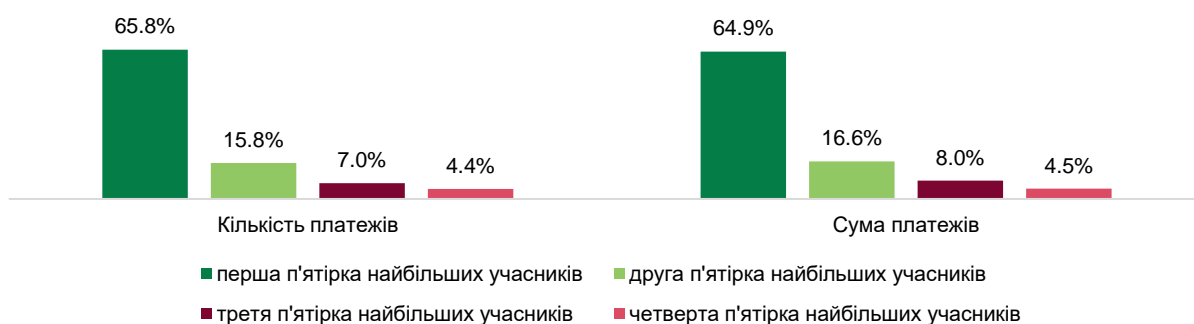

Графік 11. Динаміка зміни обсягу типів платежів, оброблених у СЕП, у 2023 році, %

Показник рівня концентрації в системно важливих платіжних системах у міжнародній практиці вважається одним із ключових у контексті забезпечення надійності функціонування платіжної інфраструктури. Виникнення системного ризику в платіжній системі, яка має системне значення для країни, спроможне спричинити фінансову нестабільність.

Питома вага платежів, здійснених 20 найбільшими учасниками СЕП (із 65 учасників станом на 01 січня 2024 року), становила за кількістю 93,0% та за сумою 94,0% усіх платежів у СЕП. П'ять найбільших учасників СЕП у 2023 році здійснили 65,8% усіх платежів у СЕП та 64,9% – їх суми.

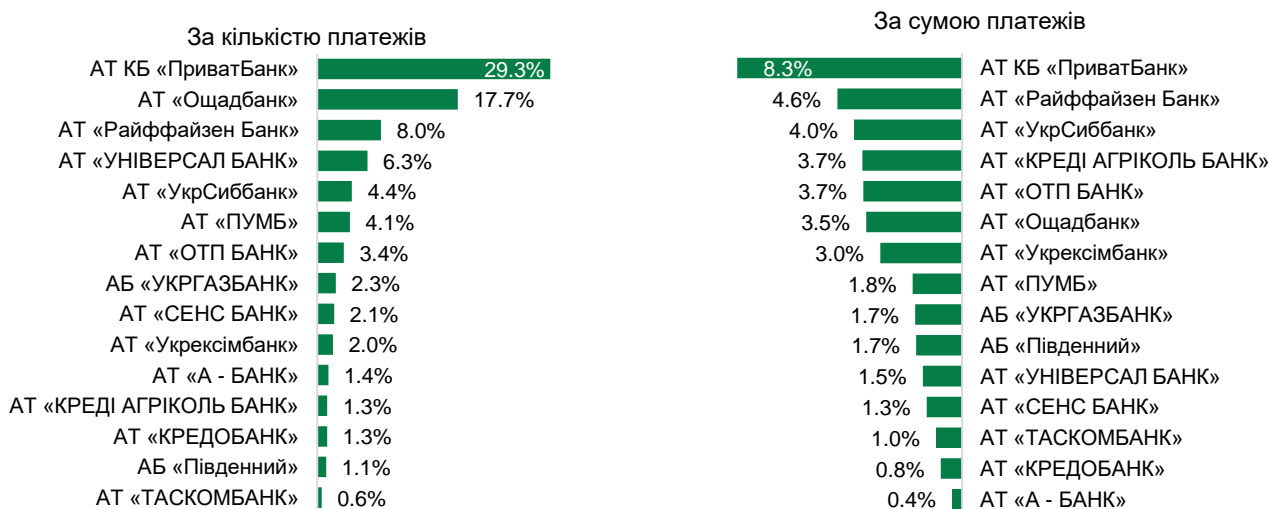
Графік 12. Розподіл операцій між п'ятірками найбільших учасників СЕП у 2023 році, %

До п'ятірки найбільших учасників СЕП (за сумою платежів) у 2023 році ввійшли:

- Національний банк (42,5% від суми платежів);
- АТ КБ "ПриватБанк" (8,3% від суми платежів);
- АТ "СІТІБАНК" (5,4% від суми платежів);
- АТ "Райффайзен Банк" (4,6% від суми платежів);
- АТ "УкрСиббанк" (4,0% від суми платежів).

Загальна частка операцій, здійснених системно важливими банками¹¹ в СЕП у 2023 році, становила 85,3% від кількості та 41,0% від суми платежів.

¹¹ Перелік банків затверджено рішенням Правління Національного банку України від 08 березня 2023 року № 95-рш "Про визначення системно важливих банків".

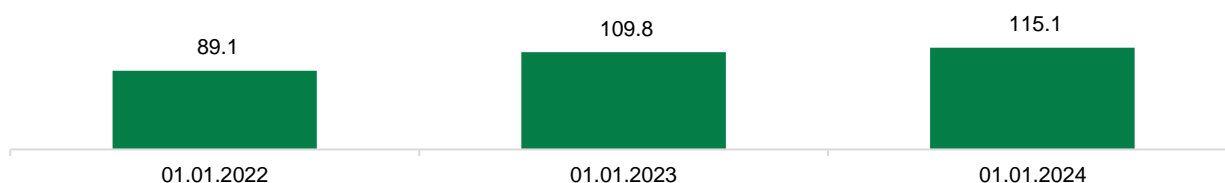
Графік 13. Розподіл операцій між учасниками СЕП, які є системно важливими банками, у 2023 році, %

2.3.2. Емісія платіжних карток та їх види

На території України протягом 2023 року здійснювали діяльність сім «карткових» платіжних систем, серед яких платіжні системи, створені нерезидентами (MasterCard, VISA тощо), та державна платіжна система, створена Національним банком (Національна платіжна система «Український платіжний простір»).

Кількість прямих учасників платіжних систем, які діяли на території України, становила 63 фінансові установи (61 банк, оператор поштового зв'язку АТ «Укрпошта» та небанківська фінансова установа ТОВ «НоваПей»). Також протягом 2023 року послуги «карткових» платіжних систем надавали 36 непрямих учасників – небанківських фінансових установ (через 14 прямих учасників).

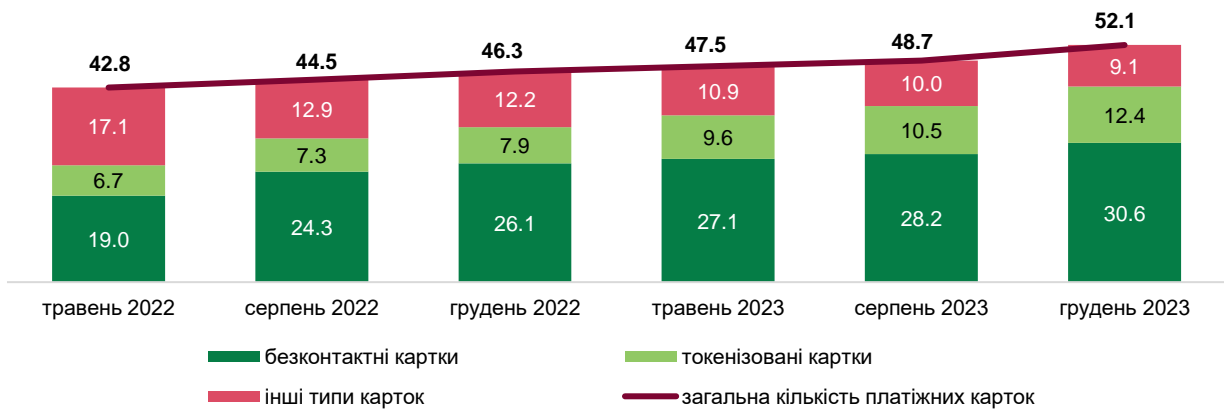
На сьогодні платіжні картки залишаються ключовим інструментом віддаленого доступу до поточних / платіжних рахунків і головним рушієм розвитку платіжного ринку. Кількість платіжних карток, емітованих українськими емітентами, станом на 01 січня 2024 року становила 115,1 млн шт. Це на 4,9% більше, ніж станом на 01 січня 2023 року.

Графік 14. Кількість платіжних карток, емітованих українськими емітентами, млн шт.

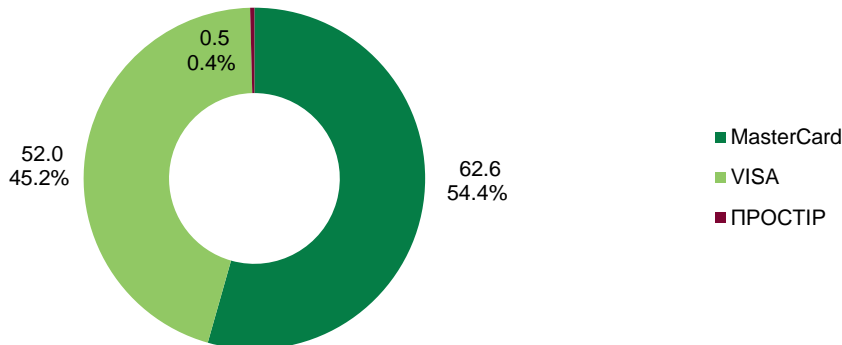
У цілому з травня 2022 року спостерігаємо тенденцію щодо збільшення загальної кількості платіжних карток. Їх кількість щомісячно зростала в середньому на 4%. У грудні 2023 року порівняно з груднем 2022 року кількість активних карток була більшою на 11,1% та становила 52,1 млн шт. (45,3% від кількості всіх платіжних карток, емітованих українськими емітентами).

Також зростає кількість безконтактних платіжних карток, які використовувалися для здійснення видаткових операцій. Їх кількість збільшилася з 26,1 млн у грудні 2022 року до 30,6 млн карток у грудні 2023 року (на 17,2%). Кількість токенизованих платіжних карток¹², з якими здійснювалися видаткові операції, за 2023 рік зросла на 56,2% – до 12,4 млн шт.

Графік 14. Кількість платіжних карток, із використанням яких протягом відповідного місяця здійснені видаткові операції, млн шт.

Платіжні системи MasterCard та Visa преважують на картковому ринку за загальною кількістю емітованих платіжних карток. Найбільша кількість платіжних карток (62,6 млн шт., або 54,4%) емітована в міжнародній платіжній системі MasterCard. Друге місце за кількістю емітованих платіжних карток посідає міжнародна платіжна система Visa (52,0 млн шт., або 45,2%). Частка платіжних карток, емітованих в інших платіжних системах, становить 0,4%.

Графік 15. Розподіл емітованих платіжних карток за «картковими» платіжними системами, млн шт.

Слід зазначити про досить високий рівень концентрації окремих банків у структурі ринку платіжних карток в Україні. Так, лідерами за кількістю емітованих платіжних карток є АТ КБ “ПриватБанк” (43,9% усіх емітованих карток), АТ “УНІВЕРСАЛ БАНК” (15,8%) та АТ “Ощадбанк” (14,3%). У 2023 році частка трьох лідерів становила 74% від загальної кількості емітованих платіжних карток.

2.3.3. Платіжні пристрої

З травня 2022 року кількість платіжних пристроїв, в яких здійснювалися операції з платіжними картками, зросла в середньому на 6,4%. Так, кількість платіжних терміналів у торговельній та сервісній мережі порівняно з груднем 2022 року збільшилася на 25,2% до 449,5 тис. шт. [із них 445,9 тис. шт. (99,2%) – безконтактні платіжні термінали]. Це пояснюється

¹² Токенізовані платіжні картки – платіжні картки, створені в результаті заміни реквізитів фізичних платіжних карток на унікальні цифрові ідентифікатори, які використовуються для здійснення операцій із застосуванням гаджетів із функцією NFC (зокрема через платіжні сервіси Apple Pay, Google Pay, Garmin Pay тощо).

певним відновленням економічної активності як у виробничих сферах, так і в сферах послуг у 2023 році. Найбільша кількість торговельних терміналів в АТ КБ “ПриватБанк” (64,2% усіх платіжних терміналів у торговельній та сервісній мережі), АТ “Ощадбанк” (17,2%) та АТ “Райффайзен Банк” (7,4%).

Кількість платіжних пристроїв банків та небанківських фінансових установ (банкомати, ПТКС та платіжні термінали) збільшилася на 30,5% і станом на 01 січня 2024 року становила 49,0 тис. од.

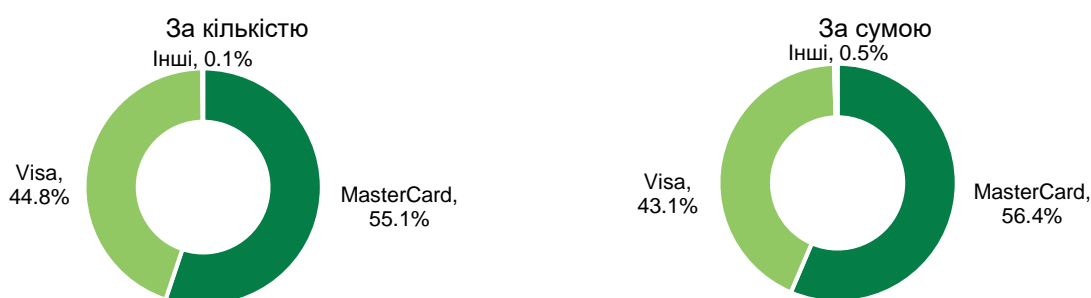

Графік 16. Платіжні пристрої, тис. од.

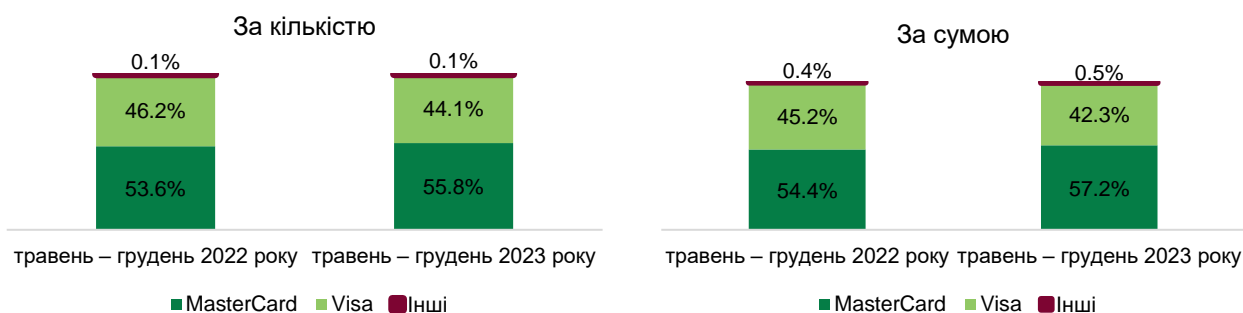
2.3.4. Операції з використанням платіжних карток

Загальний обсяг операцій з використанням платіжних карток

Кількість операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими емітентами (банками та небанківськими фінансовими установами), за 2023 рік становила 7 912,5 млн шт., а їхня сума – 6 140,8 млрд грн. Лідерами за обсягами операцій з використанням платіжних карток є міжнародні платіжні системи MasterCard та Visa. Протягом 2023 року їх частка операцій за кількістю становила 99,9% від загальної кількості та за сумою 99,5% від загальної суми операцій, здійснених із використанням платіжних карток в Україні.

Графік 17. Розподіл операцій, здійснених із використанням платіжних карток, у розрізі «карткових» платіжних систем у 2023 році

Графік 18. Розподіл операцій в розрізі «карткових» платіжних систем у 2022–2023 роках¹³

Операції з отримання готівки

Протягом 2023 року в Україні та за її межами здійснено 515,3 млн (6,5% від загальної кількості операцій з платіжними картками) операцій з отримання готівки на загальну суму 2 160,8 млрд грн (35,2% від загальної суми операцій з платіжними картками). Порівняно з травнем – груднем 2022 року кількість таких операцій зменшилася на 14,7%, а їхня сума – на 11%.

Протягом 2023 року спостерігалось збільшення частки операцій з отримання готівки з використанням платіжних карток у банкоматах за кількістю з 88,6% у січні до 91,2% у грудні та за сумою з 73,5% до 79,2%. Водночас відбувалося зменшення частки операцій з отримання готівки в банківських терміналах за кількістю з 5,5% у січні до 3,6% у грудні та за сумою з 24,3% до 19,0%.

Частка операцій з отримання готівки з використанням платіжних карток у касах торговельно-сервісних підприємств протягом 2023 року залишалася майже незмінною. Така послуга стала особливо при нагоді під час блекауту взимку 2022/2023 роки. Так, найбільший обсяг виданої готівки спостерігався у січні 2023 року, коли їх частка становила 5,9% від кількості та 2,2% від суми операцій з видачі готівки, здійснених з використанням платіжних карток. З березня 2023 року обсяг операцій зі зняття готівки на касах торговельних мережах та магазинів зменшився та у квітні – жовтні стабілізувався на рівні приблизно 0,9 млн операцій на суму 1,4 млрд грн у місяць з часткою приблизно 4% від кількості та 1,5% від суми таких операцій. Максимальний ліміт суми таких операцій становить шість тисяч гривень за одну операцію.

¹³ У зв'язку з призупиненням подання статистичної звітності щодо діяльності «карткових» платіжних систем за лютий – квітень 2022 року відповідно до Правил організації статистичної звітності № 140, для порівняння обрано період травень – грудень.

Графік 19. Розподіл операцій з отримання готівки з використанням платіжних карток за типами платіжних пристроїв

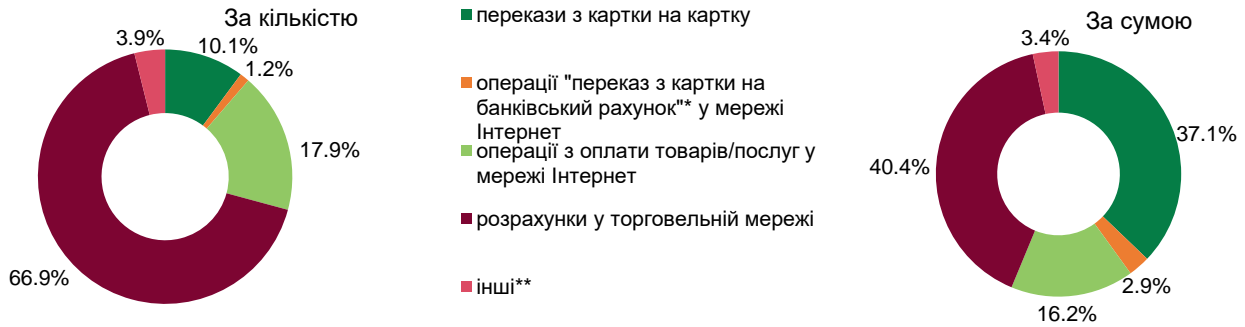
Безготівкові операції

Кількість безготівкових операцій з використанням платіжних карток, здійснених в Україні та за кордоном, за 2023 рік становила 7 397,2 млн шт. (93,5% від загальної кількості операцій з платіжними картками), а сума – 3 980,0 млрд грн (64,8% від загальної суми операцій з платіжними картками). Зменшення обсягів операцій, здійснених з використанням платіжних карток у 2023 році пояснюється запровадженням з квітня 2023 року Національним банком статистичної звітності про кредитові та дебетові перекази, що призвело до перерозподілу операцій користувачів між статистичною звітністю про платіжні картки та кредитові / дебетові перекази, про що зазначалося вище.

Графік 20. Кількість та сума операцій з отримання готівки та безготівкових операцій, здійснених із використанням платіжних карток

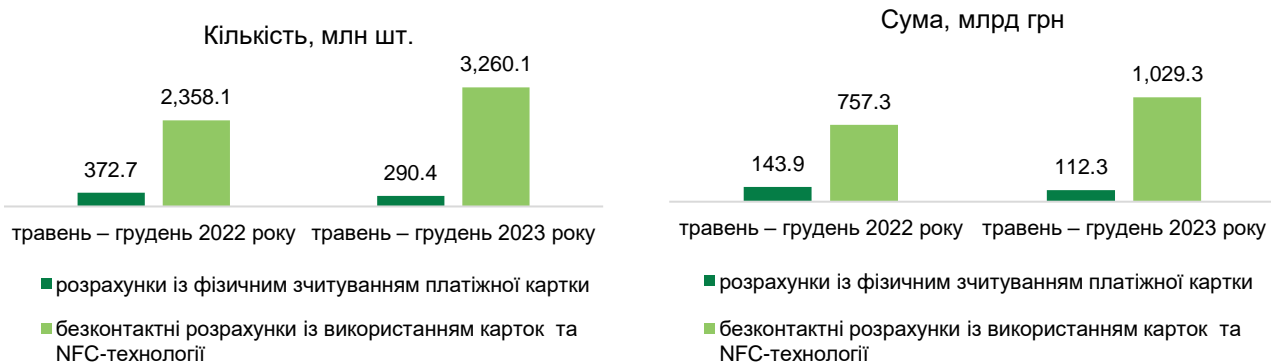
У 2023 році найбільший обсяг безготівкових операцій з використанням платіжних карток здійснено в торговельній та сервісній мережі. Їх кількість становила 4 949,2 млн шт. (66,9% від кількості всіх безготівкових операцій, здійснених з використанням платіжних карток), а сума – 1 606,3 млрд грн (40,4% від суми всіх безготівкових операцій). Водночас близько 90,0% від кількості та суми таких операцій здійснювалися з використанням безконтактної технології оплати та NFC-технології. Також значну частку від суми безготівкових операцій (37,1%, або 1 478,6 млрд грн.) становили перекази коштів із використанням реквізитів платіжних карток платника та отримувача (P2P-перекази), їх кількість становила 749,8 млн шт. (10,1% від усіх безготівкових операцій). Переважно це пов'язано з продовженням перерахування коштів на підтримку Збройних Сил України, волонтерських фондів тощо.

* платіжні операції з використанням платіжної картки на банківський рахунок (погашення кредитів, поповнення депозитів тощо)
 ** операції в пристроях самообслуговування та операції "квасікеш".

Графік 21. Структура безготівкових операцій з використанням платіжних карток у 2023 році

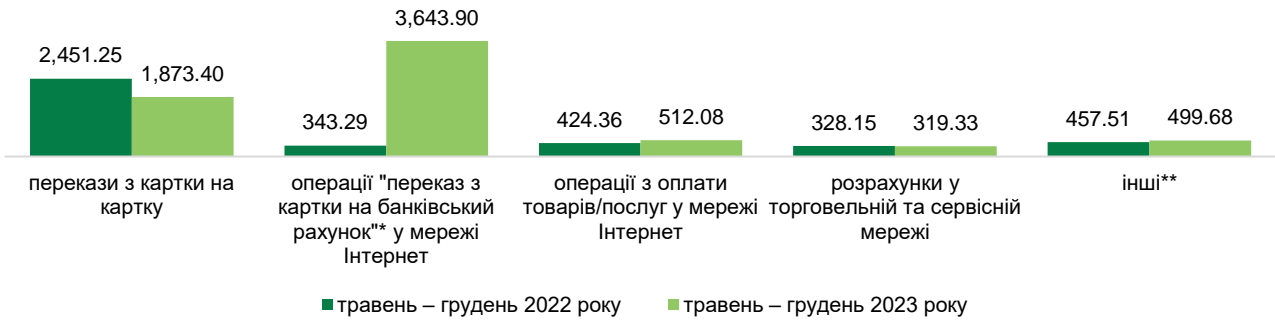
Загалом у 2023 році операції в торговельній та сервісній мережі з використанням безконтактної технології оплати та NFC-технології перевищують операції з фізичним зчитуванням платіжної картки в 11,2 раза за кількістю та в 9,2 раза за сумою. Операції з використанням безконтактної технології оплати та NFC-технології за травень – грудень 2023 року зросли на 38,3% за кількістю та на 35,9% за сумою порівняно з травнем – груднем 2022 року. Водночас операції з фізичним зчитуванням платіжної картки в цей період зменшилися на 22% за кількістю та сумою.

Графік 22. Безготівкові операції в торговельній мережі

Середня сума безготівкових операцій

За 2023 рік найбільша середня сума однієї операції була за операціями з переказу коштів із картки на картку (1 972,0 грн), найменша – за операціями з оплати товарів / послуг у торговельній та сервісній мережі (324,6 грн). За період травень – грудень 2023 року порівняно з аналогічним періодом 2022 року спостерігається значна зміна середньої суми однієї операції за операціями з переказу з картки на банківський рахунок у мережі Інтернет до 3 643,9 грн. Як зазначалося раніше, це пояснюється запровадженням з квітня 2023 року Національним банком статистичної звітності про кредитові та дебетові перекази.

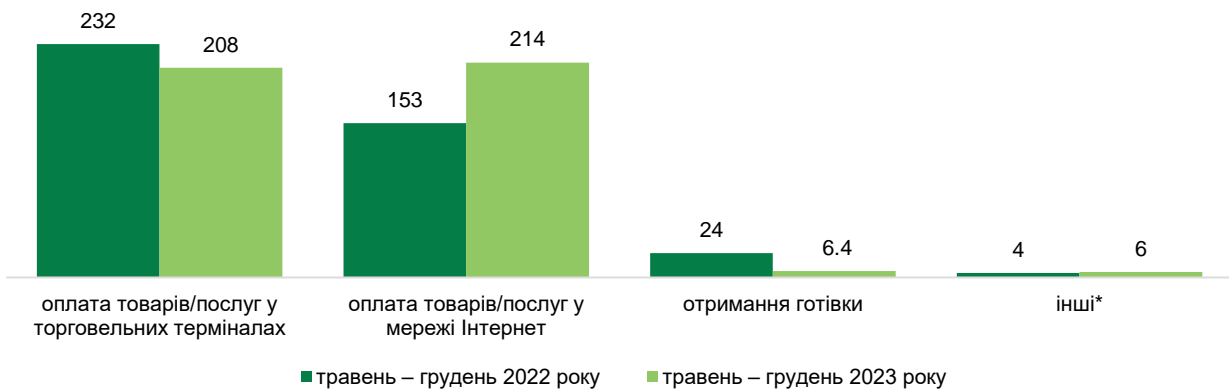
* платіжні операції з використанням платіжної картки на банківський рахунок (погашення кредитів, поповнення депозитів тощо)
 ** операції в пристроях самообслуговування та операції "квзікеш".

Графік 23. Середня сума однієї безготівкової операції з використанням платіжних карток, грн

Операції, здійснені з платіжними картками українських емітентів за кордоном

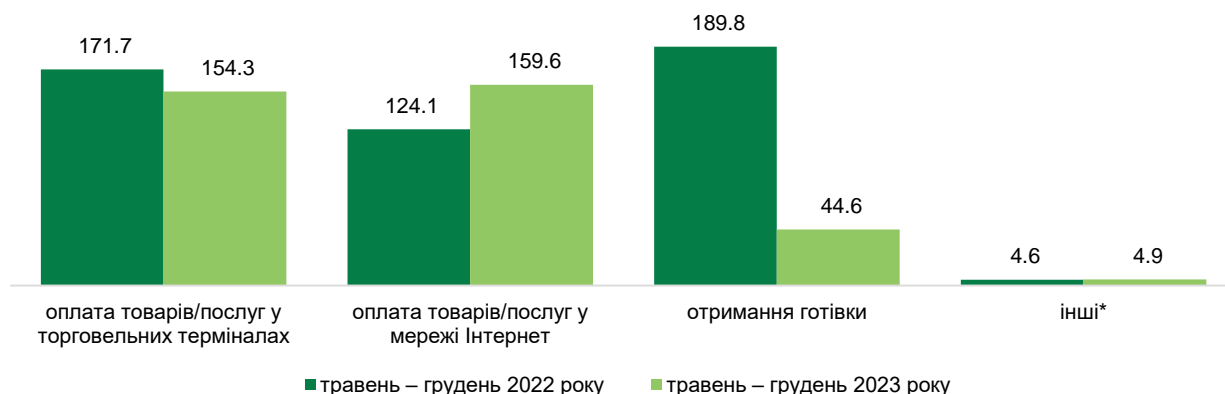
За 2023 рік обсяг операцій, здійснених за межами України з платіжними картками, емітованими українськими емітентами, становив 8,1% від кількості та 9,6% від суми всіх операцій з платіжними картками українських емітентів. Це зумовлено тим, що значна кількість громадян продовжує вимушено перебувати за межами України.

З травня до грудня 2023 року значно збільшилися операції з оплати товарів / послуг у мережі Інтернет, здійснених на закордонних сайтах. Кількість таких операцій, якщо порівняти з аналогічним періодом 2022 року, зросла на 39,9% та досягла 214 млн шт., а їхня сума – на 26,6% і становила 159,6 млрд грн. Частка операцій з оплати товарів / послуг у мережі Інтернет за межами України в загальній кількості операцій з оплати товарів / послуг у мережі Інтернет із використанням платіжних карток у 2023 році становила 31,1% та 45,3% у загальній сумі таких операцій (за травень – грудень 2022 року така частка становила 10,6% та 20,2% відповідно). Водночас суттєво зменшився обсяг операцій з отримання готівки за кордоном. Кількість таких операцій за травень – грудень 2023 року порівняно з травнем – груднем 2022 року, зменшилася на 75,0% та досягла 6,4 млн шт., а їхня сума – на 76,5% і становила 44,6 млрд грн. У 2023 році частка операцій з отримання готівки за кордоном у загальній кількості операцій з отримання готівки з платіжними картками становила 1,9% та в загальній сумі – 3,1% (за травень – грудень 2022 року цей показник становив 6,0% та 11,8% відповідно).

* Перекази з картки на картку, операції в пристроях самообслуговування та операції "квзікеш".

Графік 24. Кількість операцій, здійснених за межами України з використанням платіжних карток українських банків, млн шт.

* Перекази з картки на картку, операції в пристроях самообслуговування та операції "квазікеш".

Графік 25. Сума операцій, здійснених за межами України з використанням платіжних карток українських банків, млрд грн

Водночас у 2023 році обсяг операцій з платіжними картками, емітованими нерезидентами, на території України був незначним та становив лише 0,5% від кількості та 0,8% від суми всіх таких операцій.

2.3.5. Національна платіжна система "Український платіжний простір"

Протягом 2023 року зусилля Національної платіжної системи "Український платіжний простір" (далі – НПС "ПРОСТІР") насамперед були зосереджені на підтримці учасників системи та реалізації заходів Стратегії Національного банку¹⁴, спрямованих на забезпечення надійної та стійкої інфраструктури фінансового ринку. Одним із таких заходів є розширення використання НПС "ПРОСТІР", зокрема, для підвищення рівня національної безпеки нашої країни.

Станом на кінець 2023 року НПС "ПРОСТІР" налічувала 51 учасника, із них 36 учасників підключені до Центрального маршрутизатора НПС "ПРОСТІР" та здійснюють емісію та/або еквайринг.

Загальна кількість платіжних карток НПС "ПРОСТІР", емітованих банками – учасниками системи на кінець 2023 року становила 460 тис. шт., із них активних платіжних карток – 254 тис. шт. (55% від загальної кількості).

У 2023 році інфраструктура приймання платіжних карток НПС "ПРОСТІР" продовжувала розширюватися, зокрема, забезпечено:

налаштування мереж власних платіжних пристроїв ТОВ "НоваПей" та АТ АКБ "Львів";

приймання платіжних карток НПС "ПРОСТІР" до обслуговування ТОВ ФК "ЕВО" (платіжне рішення Rozetka Pay) для більше ніж дев'яти тис. магазинів електронної комерції, що здійснюють діяльність на маркетплейсі Rozetka.

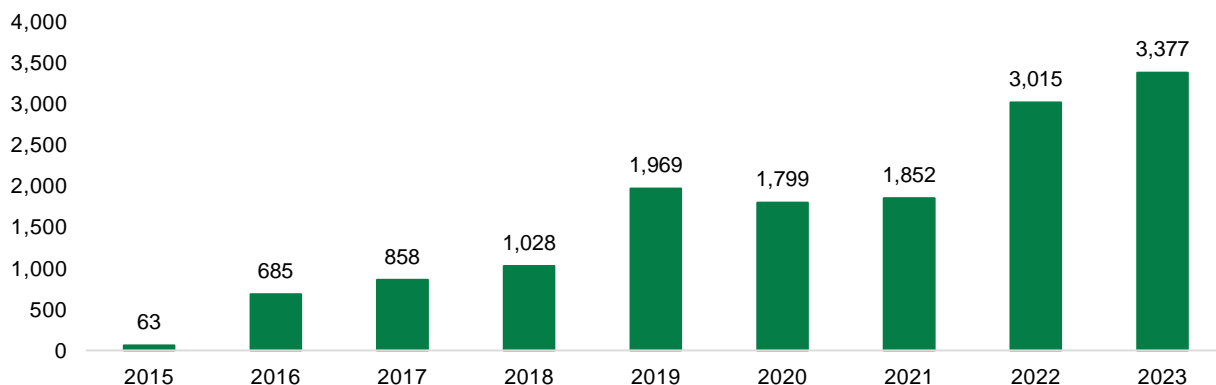
На кінець 2023 року розрахунки платіжними картками НПС "ПРОСТІР" можна було здійснити в 458 тис. торговельних платіжних терміналах, що становило майже 100% від їх загальної кількості в Україні. Кількість банкоматів, що приймали платіжні картки НПС "ПРОСТІР" становила 15 тис. шт. (94% від загальної кількості банкоматів України).

У 2023 році зберігся позитивний тренд використання карток НПС "ПРОСТІР" для здійснення безготівкових операцій, про що свідчить зростання їх частки з 76% до 79% у загальній кількості операцій НПС "ПРОСТІР".

Також на 20% зросла кількість розрахунків у мережі Інтернет, що є наслідком підключення нових торговців в сфері електронної комерції та активного використання платіжних карток НПС "ПРОСТІР" для щоденних розрахунків.

У 2023 році сума міжбанківських операцій, оброблених Центральним маршрутизатором НПС "ПРОСТІР" становила 3 377 млн грн, що більше на 12%, ніж у 2022 році. Цьому сприяло нарощення банками емісії платіжних карток НПС "ПРОСТІР" серед нових сегментів клієнтів (які мають більший обсяг надходжень на рахунки та активно використовують платіжні картки) та розширення мережі приймання платіжних карток НПС "ПРОСТІР".

¹⁴ Стратегія Національного банку України до 2025 року та Стратегія Національного банку України "Фінансова Фортеця України", представлена в травні 2023 року.

Графік 26. Обсяг міжбанківських операцій, млн грн

Протягом 2023 року НПС «ПРОСТІР» разом із банками та процесинговими центрами здійснювали активну роботу з підключення учасників до PROSTIR e-Secure.

Упровадження цієї технології забезпечило учасникам можливість здійснювати власну діяльність відповідно до вимог Закону про платіжні послуги та Положення про автентифікацію та застосування посиленої автентифікації на платіжному ринку, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 03 травня 2023 року № 58, у частині посиленої автентифікації користувачів платіжних послуг – держателів платіжних карток НПС «ПРОСТІР» за операціями без фізичної присутності цих платіжних карток.

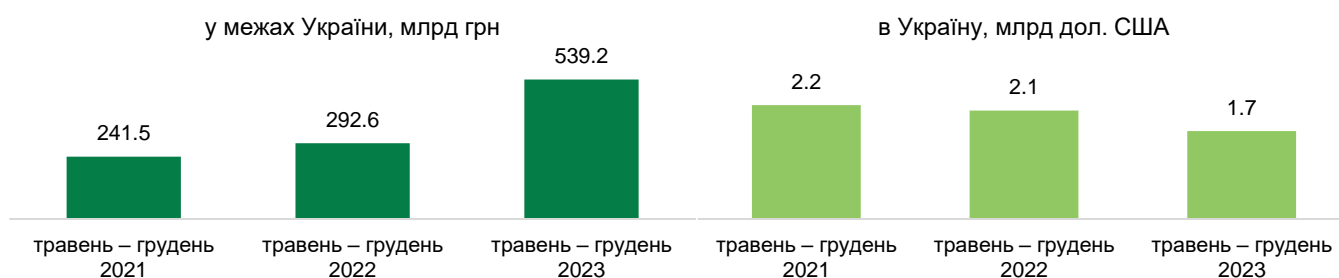
2.3.6. Платіжні системи «переказу коштів»

Протягом 2023 року послуги з переказу коштів фактично надавали 35 платіжних систем «переказу коштів», із них 26 систем, створених резидентами, та 9 систем, створених нерезидентами.

Усього за 2023 рік із використанням платіжних систем «переказу коштів», створених як резидентами, так і нерезидентами, переказано:

- у межах України – 728,0 млрд грн, або 19 901,0 млн дол. США в еквіваленті;
- в Україну – 2 617,9 млн дол. США в еквіваленті.

За травень – грудень 2023 року порівняно з аналогічним періодом 2022 року значно зросла сума переказів у межах України (на 84,3%) та становила 539,2 млрд грн. Водночас на 20,2% зменшилися перекази з-за кордону в Україну.

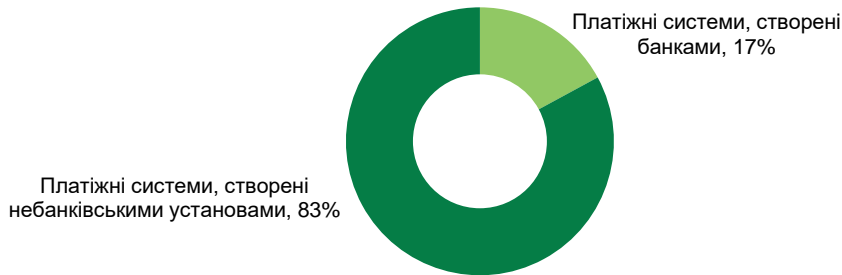
Графік 27. Розподіл сум переказів, здійснених через платіжні системи «переказу коштів»¹⁵

¹⁵ У зв'язку із призупиненням подання статистичної звітності щодо діяльності платіжних систем «переказу коштів» за лютий – квітень 2022 року відповідно до Правил організації статистичної звітності № 140, для порівняння обрано період травень – грудень.

Щодо переказів з України через платіжні системи «переказу коштів» зазначаємо, що Постановою про роботу банківської системи України у воєнний час № 18 такі перекази обмежені¹⁶.

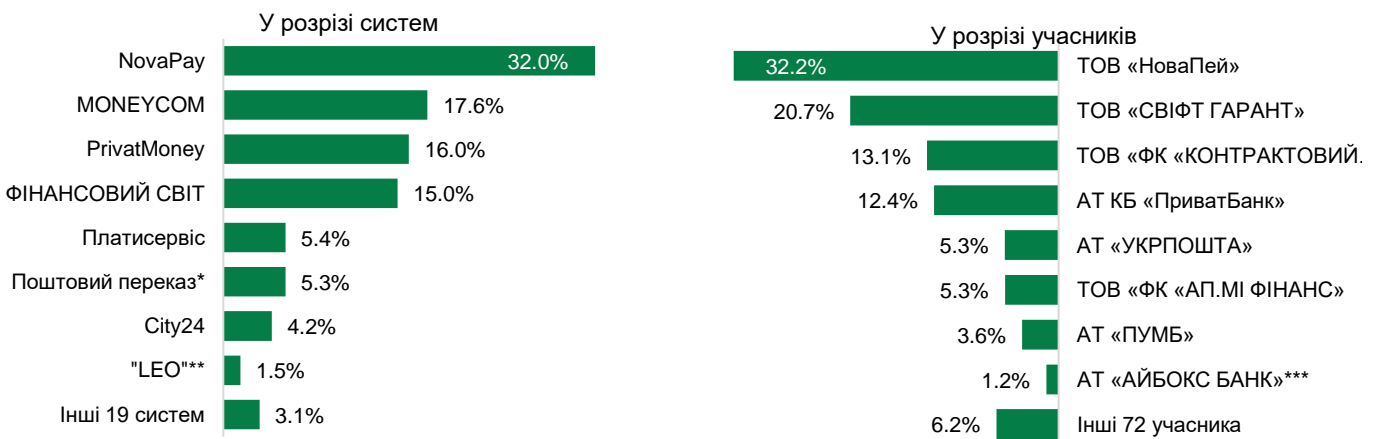
Внутрішньодержавні перекази

Внутрішньодержавні перекази здійснюються переважно з використанням платіжних систем, створених резидентами. Лише дві системи, створені нерезидентами (Western Union та MoneyGram), здійснювали переказ коштів у межах України. Обсяг переказів із використанням цих систем є незначним та становить менше 0,1% від загального обсягу переказів коштів у межах України через платіжні системи «переказу коштів». Більшість переказів у межах України, а саме 83%, здійснювалася з використанням платіжних систем, створених небанківськими фінансовими установами, 17% від усіх переказів здійснювалася через платіжні системи, створені банками.

Графік 28. Розподіл сум переказів, здійснених через платіжні системи «переказу коштів», створені небанківськими фінансовими установами та банками, у межах України, %

П'ятіркою лідерів (з 27 платіжних систем «переказу коштів») ринку переказів у межах України були платіжні системи «переказу коштів» NovaPay, MONEYSOM, PrivatMoney, Фінансовий світ та Платисервіс. У 2023 році їх частка за сумою становила 86% від загальної суми переказів, здійснених у межах України через платіжні системи «переказу коштів». Лідруючі позиції серед учасників таких платіжних систем у межах України посідають ТОВ «НоваПей», ТОВ «СВІФТ ГАРАНТ», ТОВ «ФК КОНТРАКТОВИЙ ДІМ» та АТ КБ «ПриватБанк». Їх загальна частка за сумою становила 78,4% від усієї суми переказів, здійснених у межах України. Найбільше переказів у межах України здійснено з використанням платіжної системи «NovaPay» (оператор платіжної системи – ТОВ «НоваПей»).

* виключена з РПІ 11.09.2023;

** платіжна система припинила діяльність у зв'язку із запровадженням до ТОВ ФК «Лео» (оператора платіжної системи LEO) санкцій відповідно до Указу Президента України від 10 березня 2023 року № 145/2023;

*** банк ліквідовано відповідно до рішення Правління Національного банку України від 07 березня 2023 № 89-рш.

Графік 29. Розподіл сум переказів, здійснених через платіжні системи «переказу коштів», створені резидентами, у межах України, %

¹⁶ Крім випадків, передбачених у пункті 14 Постанови про роботу банківської системи України у воєнний час № 18.

Транскордонні перекази в Україні

Протягом 2023 року транскордонні перекази в Україну здійснювали:

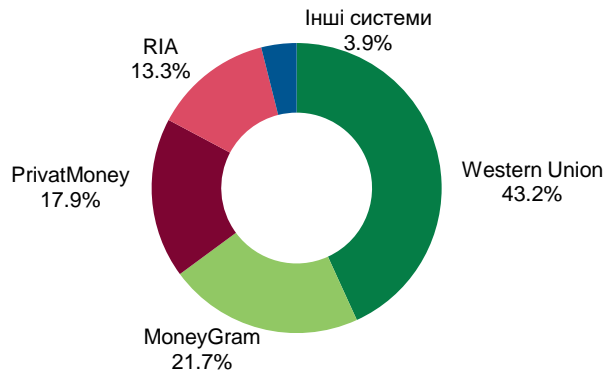
- дев'ять платіжних систем “переказу коштів”, створених нерезидентами, у тому числі “Western Union”, “MoneyGram”, “RIA” та інші;
- шість платіжних систем «переказу коштів», створених резидентами, серед яких “PrivatMoney” (оператор платіжної системи АТ КБ “ПриватБанк”), “Welsend” (оператор платіжної системи АБ “Укргазбанк”) тощо.

У 2023 році транскордонні перекази здійснювалися переважно з використанням платіжних систем “переказу коштів”, створених нерезидентами. Загальна сума переказів в Україну з використанням цих систем становила 2 142,1 млн дол. США в еквіваленті, або 81,8% від усіх переказів в Україну.

Сума переказів в Україну з використанням платіжних систем “переказу коштів”, створених резидентами, становила 475,7 млн дол. США в еквіваленті, або 18,2% від усіх переказів в Україну.

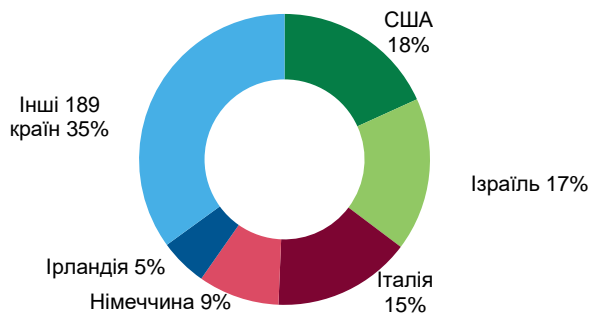
Протягом 2023 року через міжнародні платіжні системи, створені резидентами та нерезидентами, також здійснювалися виплати громадянам України благодійної допомоги міжнародними фондами.

Протягом 2023 року лідерами були платіжні системи “переказу коштів” “Western Union”, “MoneyGram”, “PrivatMoney” та “RIA”. За підсумками 2023 року їх частка переказів за сумою становить 96,1% від загальної суми транскордонних переказів в Україну через платіжні системи “переказу коштів”. Частка інших 11 платіжних систем “переказу коштів” становила лише 3,9% від загальної суми переказів, здійснених в Україну. Перше місце за сумою переказів в Україну протягом 2023 року традиційно займає система “Western Union” (43,2% транскордонних переказів в Україну через платіжні системи “переказу коштів”).

Графік 30. Розподіл транскордонних переказів, здійснених в Україну через платіжні системи “переказу коштів” (у розрізі платіжних систем за сумою)

У 2023 році найбільше переказів в Україну надходило з США (18%), Ізраїлю (17%) та Італії (15%).

Графік 31. Розподіл транскордонних переказів, здійснених в Україну через платіжні системи “переказу коштів” (у розрізі країн за сумою)

2.3.7. Кредитові та дебетові перекази

Як зазначалося вище, з квітня 2023 року Національний банк у межах виконання функції оверсайту запровадив нову статистичну звітність про кредитові та дебетові перекази в Україні. Запровадження такої звітності відповідає підходам Європейського центрального банку й інших провідних центральних банків та дає змогу оцінювати обсяги операцій, здійснених в Україні не лише з використанням платіжних карток, а й ініційованих безпосередньо з рахунків користувачів без їх використання (кредитові та дебетові перекази).

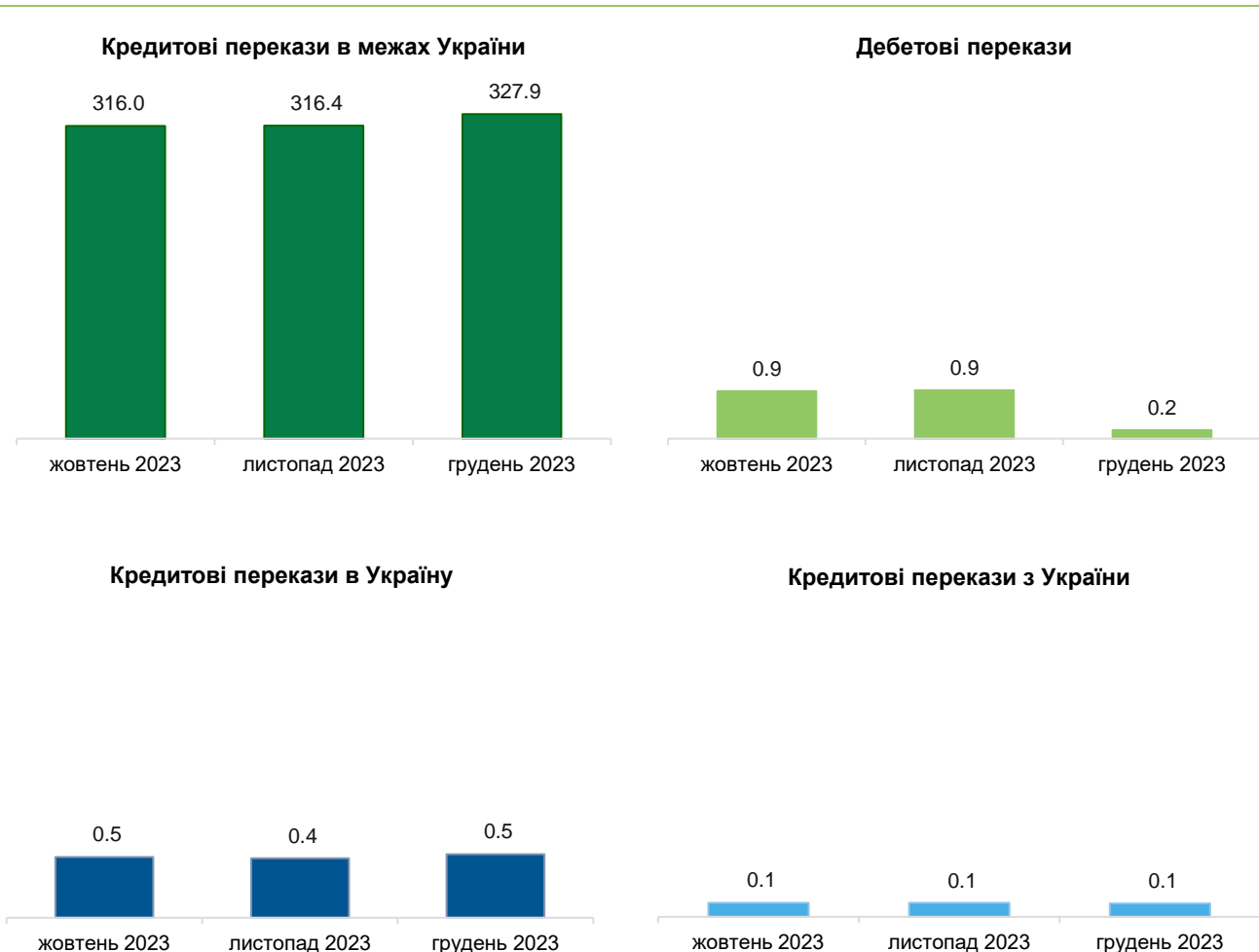
Нагадаємо, що в статті 34 Закону про платіжні послуги, уведеного в дію 01 серпня 2022 року, визначено такі види платіжних інструментів:

- кредитовий трансфер [із використанням якого виконується розпорядження платника на переказ коштів з його рахунку (кредитовий переказ) у межах банку або між банками];
- прямий дебет [із використанням якого виконується списання коштів із рахунку платника на підставі розпорядження отримувача коштів (дебетовий переказ) у межах банку або між банками];
- електронні платіжні засоби (переважно платіжні картки, інформацію про які наведено в розділах 2.3.2–2.3.4).

Для подання статистичної звітності про кредитові та дебетові перекази встановлено тестовий період, протягом якого банки виправляли помилки та вдосконалювали порядок формування статистичної звітності. Отже, уже можемо зробити висновки про обсяги кредитових та дебетових переказів в Україні за IV квартал 2023 року.

За IV квартал 2023 року здійснено:

- кредитові перекази в межах України – 960,3 млн шт. на суму 12 040,6 млрд грн;
- дебетові перекази – 1,9 млн шт. на суму 10,8 млрд грн;
- кредитові перекази в Україну – 1,4 млн шт. на суму 16,1 млрд доларів США в еквіваленті;
- кредитові перекази з України – 0,3 млн шт. на суму 19,0 млрд доларів США в еквіваленті.

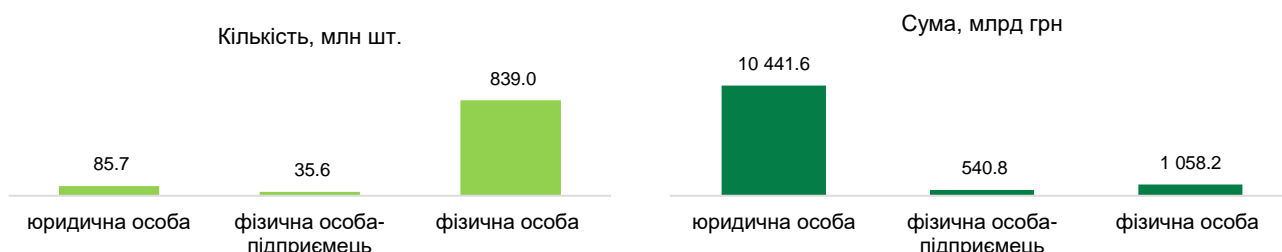

Графік 32. Кількість кредитових та дебетових переказів, млн шт.

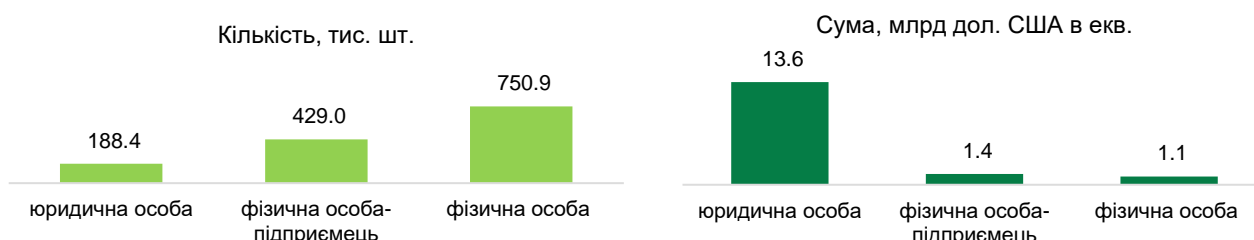
Графік 33. Сума кредитових та дебетових переказів

За IV квартал 2023 року найбільша кількість кредитових переказів у межах України виконана з рахунків фізичних осіб: 839,0 млн шт. (87,4% від загальної кількості виконаних кредитових переказів у межах України). Водночас за сумою найбільше кредитових переказів здійснено з рахунків юридичних осіб: 10 441,6 млрд грн (86,7% від загальної суми виконаних кредитових переказів у межах України).

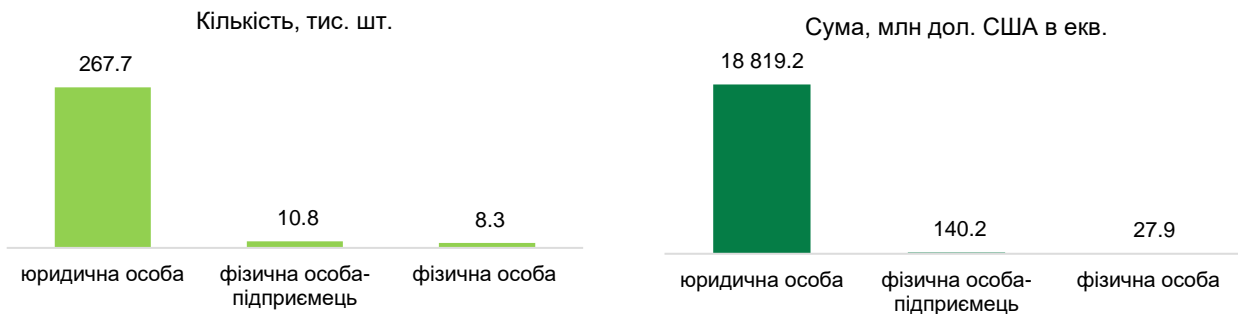
Графік 34. Обсяг кредитових переказів у межах України в розрізі відправників за IV квартал 2023 року

Протягом IV кварталу 2023 року на користь фізичних осіб з-за кордону надійшло 54,9% від загальної кількості отриманих в Україні кредитових переказів. 84,5% від загальної суми отриманих в Україні кредитових переказів надійшло на користь юридичних осіб.

Графік 35. Обсяг кредитових переказів в Україну в розрізі отримувачів, за IV квартал 2023 року

Найбільший обсяг кредитових переказів з України в IV кварталі 2023 року ініційований юридичними особами: 267,7 тис. шт. на суму 18 819,2 млн дол. США в еквіваленті. Нагадуємо, що на час дії воєнного стану Постановою про роботу банківської системи України у воєнний час № 18 встановлені обмеження на транскордонні перекази з України.

Графік 36. Обсяг кредитових переказів з України в розрізі відправників за IV квартал 2023 року

Протягом IV кварталу 2023 року 80,2% від кількості всіх дебетових переказів, ініційованих за згодою платника, становили – 1,5 млн переказів на суму 7,7 млрд грн (70,1% від суми усіх дебетових переказів). Загалом обсяг дебетових переказів, ініційованих за згодою платника, у IV кварталі перевищував обсяг дебетових переказів, ініційованих без згоди платника¹⁷, в 4 рази за кількістю та 2,4 рази за сумою.

Графік 37. Обсяг дебетових переказів у розрізі ініціювання переказу за IV квартал 2023 року

У IV кварталі 2023 року найбільші суми переказів здійснені через:

- кредитові перекази в межах України: АТ “Ощадбанк” (13,3%), АТ “ПУМБ” (12,7%) та АТ КБ “ПриватБанк” (12,3%);
- дебетові перекази: АТ “МетаБанк” (43,1%), АТ “СЕНС БАНК” (21,7%) та АТ КБ “ПриватБанк” (9,9%);
- кредитові перекази в Україну: АТ “Райффайзен Банк” (11,1%), АТ КБ “ПриватБанк” (10,8%) та АТ “Укресімбанк” (10,1%);
- кредитові перекази з України: АТ “Укресімбанк” (13,1%), АТ “Райффайзен Банк” (8,5%) та АТ “ПУМБ” (7,9%).

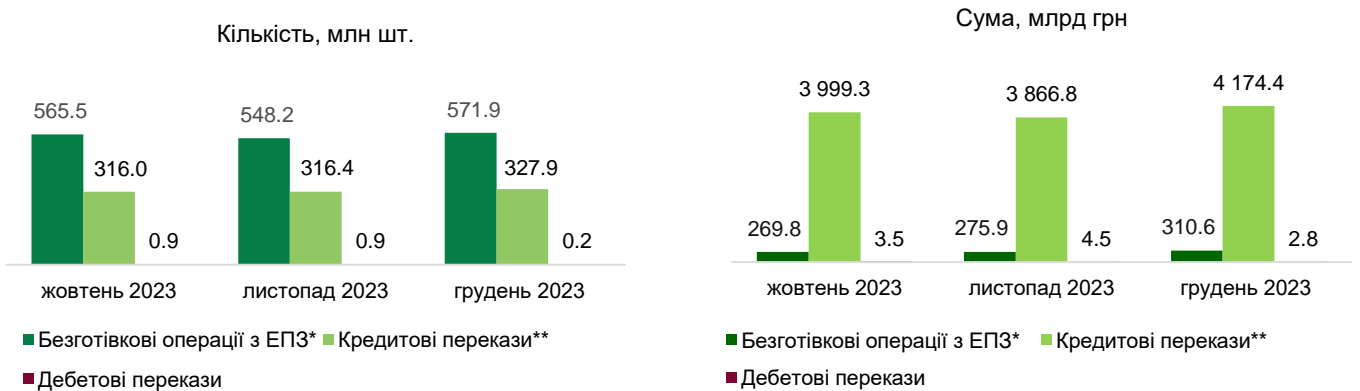
Порівняння використання платіжних інструментів

Запровадження статистичної звітності щодо кредитових та дебетових переказів дало можливість порівнювати обсяги платіжних операцій, здійснених в Україні з використанням різних платіжних інструментів.

Так, у IV кварталі 2023 року найбільша кількість платіжних операцій в межах України здійснено з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками. Їх частка сягає 63,7% від загальної кількості платіжних операцій, здійснених із

¹⁷ Ініціатором платіжної операції під час дебетового переказу коштів із рахунку платника без його згоди є орган державної виконавчої служби (державні виконавці) / приватні виконавці та контролюючий орган.

використанням платіжних інструментів у межах України протягом IV кварталу. За сумою переважають кредитові перекази, частка яких за вищенаведений період становила 93,3%.

* - безготівкові операції, здійснені в межах України (у мережі еквайрів-резидентів) із використанням платіжних карток, емітованих українськими банками;

** - включають перекази як в межах банку, так і через СЕП

Графік 38. Використання платіжних інструментів у межах України

2.4. Нульова толерантність до російського та білоруського програмного забезпечення

З 24 лютого 2022 року триває повномасштабна збройна агресія російської федерації проти суверенітету і територіальної цілісності України. Важливим напрямом моніторингу, що здійснювався Національним банком у межах оверсайту протягом 2023 року в умовах воєнного стану в Україні, є робота, спрямована на реалізацію стратегічного заходу – **нульова толерантність до російського та білоруського програмного забезпечення на фінансовому ринку**¹⁸.

Зокрема, у 2023 році регулятором у межах безвізного моніторингу поінформовано банки та технологічних операторів платіжних послуг про суттєві ризики використання ними у своїй діяльності програмного забезпечення, яке має російське походження, та надано рекомендації щодо вжиття ними необхідних заходів. До таких ризиків, зокрема, належать:

- отримання спецслужбами російської федерації несанкціонованого доступу до персональних даних клієнтів та інформації щодо їх фінансової поведінки;
- несанкціонована модифікація або знищення даних;
- порушення безперервності надання платіжних та фінансових послуг;
- неотримання належної технічної підтримки програмного забезпечення або критичних оновлень;
- подальша прив'язка банку до виключно російських програмних продуктів та неможливості чи суттєвого ускладнення міграції на програмні продукти інших виробників.

Національний банк рекомендував банкам та технологічним операторам платіжних послуг скласти план заходів із метою мінімізації ризиків та надати відповідну інформацію про нього регулятору. Також на запити від регулятора банки і технологічні оператори платіжних послуг повідомляли про стан їх залежності від критичного та некритичного програмного забезпечення, яке має російське походження.

Протягом 2023 року Національний банк здійснював періодичний моніторинг виконання наданих банками та технологічними операторами платіжних послуг планів заходів щодо мінімізації ризиків інформаційної та кібербезпеки у зв'язку з використанням програмного забезпечення постачальників країни-агресора, здійснював оцінювання достатності запланованих та вжитих ними заходів, вивчав структуру власності та кінцевих бенефіціарних власників компаній-постачальників такого програмного забезпечення з метою встановлення наявності взаємозв'язків з країною-агресором.

Національний банк здійснив аналіз та узагальнення отриманої від банків та технологічних операторів платіжних послуг інформації, виокремивши найбільш проблемних постачальників програмного забезпечення, що має зв'язки з рф. Банки та технологічні оператори платіжних послуг повідомили про вжиті ними заходи з метою мінімізації пов'язаних ризиків, якими,

¹⁸ Стратегія розвитку фінансового сектору України https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector_NBU.pdf?v=5

зокрема, передбачено повну відмову від використання у подальшій діяльності програмного забезпечення країни-агресора та заміну на альтернативне програмне забезпечення.

Розпочата у 2023 році робота з банками та технологічними операторами платіжних послуг, що продовжували у другому півріччі 2023 року використання російських програмних рішень, у тому числі програмних продуктів "підсанкційних" постачальників програмного забезпечення, наразі триває.

Національний банк у межах компетенції і надалі вживатиме заходів для досягнення цілі щодо відмови від російського та білоруського програмного забезпечення на фінансовому ринку України.

3. Оцінювання суб'єктів інфраструктури фінансового ринку

Оцінювання суб'єктів інфраструктури фінансового ринку на відповідність PFMI є одним із головних етапів оверсайту. PFMI входять до переліку ключових стандартів¹⁹, які Рада з фінансової стабільності (Financial Stability Board)²⁰ визначила важливими для зміцнення та збереження фінансової стабільності.

PFMI застосовуються до таких системно важливих суб'єктів інфраструктури фінансового ринку (табл. 6):

Принцип	Платіжні системи	ЦДЦП ²¹	СРЦП ²²	ЦКА ²³	ТР ²⁴
1. Правова основа	•	•	•	•	•
2. Управління	•	•	•	•	•
3. Система управління ризиками	•	•	•	•	•
4. Кредитний ризик	•		•	•	
5. Забезпечення зобов'язань	•		•	•	
6. Маржинальні внески				•	
7. Ризик ліквідності	•		•	•	
8. Остаточність розрахунків	•		•	•	
9. Грошові розрахунки	•		•	•	
10. Фізична поставка		•	•	•	
11. Центральні депозитарії цінних паперів		•			
12. Обмін активами	•		•	•	
13. Правила та процедури дефолту учасників	•	•	•	•	
14. Сегрегація та переведення				•	
15. Загальний комерційний ризик	•	•	•	•	•
16. Депозитарний та інвестиційний ризики	•	•	•	•	
17. Операційний ризик	•	•	•	•	•
18. Умови доступу та участі	•	•	•	•	•
19. Багаторівнева структура участі	•	•	•	•	•
20. Взаємодія з іншими суб'єктами ІФР ²⁵		•	•	•	•
21. Ефективність та результативність	•	•	•	•	•
22. Стандарти та процедури комунікації	•	•	•	•	•
23. Розкриття інформації	•	•	•	•	•
24. Розкриття ринкових даних					•

Табл. 6. Застосування PFMI до суб'єктів інфраструктури фінансового ринку

¹⁹ Стандарти, прийняті на міжнародному рівні щодо макроекономічної політики та прозорості даних, фінансового регулювання та нагляду, інституційної та ринкової інфраструктури.

²⁰ Міжнародна організація, створена країнами Великої двадцятки (G-20) на Лондонському саміті в квітні 2009 року. До складу Ради з фінансової стабільності входять, зокрема, країни G-20 та міжнародні фінансові організації, інституції тощо (Банк міжнародних розрахунків, Європейський центральний банк, МВФ, Європейська комісія, Світовий банк тощо). Рада з фінансової стабільності координує на міжнародному рівні роботу національних та міжнародних органів, які встановлюють стандарти, з метою розвитку та просування здійснення ефективної регуляторної, наглядової та іншої політики фінансового сектору.

²¹ Центральний депозитарій цінних паперів.

²² Система розрахунків у цінних паперах.

²³ Центральний контрагент.

²⁴ Торговий репозиторій.

²⁵ ІФР – інфраструктура фінансового ринку.

3.1. Оцінювання платіжних систем

Відповідно до законодавства України Національний банк здійснює такі типи оцінювання:

- платіжних систем, які планують здійснювати діяльність в Україні;
- комплексне та тематичне (окремих аспектів діяльності платіжної системи) оцінювання платіжних систем, віднесених до категорії важливості та/або створених Національним банком.

Національний банк проводить оцінювання платіжної системи, що планує здійснювати діяльність в Україні, шляхом аналізу документів, що подаються до Національного банку відповідно до нормативно-правового акта Національного банку з питань реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та технологічних операторів платіжних послуг.

У 2023 році здійснювалася робота з оцінювання платіжних систем під час виходу на ринок України, а також у зв'язку з унесенням змін до документів платіжних систем, що вже включені до Реєстру платіжної інфраструктури, відповідно до нового законодавства про платіжні послуги.

Для підвищення рівня таких документів у 2023 році Національний банк розробив Рекомендації щодо складання інформаційної довідки про умови та порядок діяльності платіжної системи (із питань регулювання діяльності на платіжному ринку). Ознайомитися з рекомендаціями можна на сторінці офіційного Інтернет-представництва Національного банку²⁶.

Національний банк здійснює комплексне оцінювання системно важливої платіжної системи не менше одного разу на два роки згідно з Положенням про оверсайт № 187. Така періодичність здійснення оцінювання рекомендована експертами місії Міжнародного валютного фонду у звіті «Посилення функції оверсайту за платіжними системами» (червень, 2018 рік).

На початку 2023 року Національний банк завершив розпочате у 2022 році комплексне оцінювання на відповідність принципам PFMI системно важливої платіжної системи в Україні – СЕП.

Метою комплексного оцінювання СЕП було оцінити поточний стан діяльності СЕП та в разі виявлення недоліків та невідповідностей СЕП законодавству й принципам PFMI виробити рекомендації з метою їх усунення.

Комплексне оцінювання СЕП здійснювалося робочою групою, до складу якої входили працівники структурних підрозділів Національного банку.

За результатами комплексного оцінювання вироблено рекомендації щодо вдосконалення діяльності з метою відповідності СЕП шести принципам PFMI з 18, які застосовуються до платіжних систем, а саме в частині:

- механізмів контролю та заходів щодо моніторингу кіберризиків СЕП (принцип 1 “Правова основа”);
- заходів, спрямованих на реалізацію вимог щодо досягнення кіберстійкості СЕП (принцип 1 “Правова основа”);
- уточнення моменту остаточності розрахунків у документах СЕП (принцип 8 “Остаточність розрахунків”);
- розгляду питання включення до переліку ризиків, притаманних СЕП, загального комерційного ризику (принцип 3 “Система комплексного управління ризиками”);
- обліку доходів та витрат, пов'язаних із функціонування СЕП (принцип 15 “Загальний комерційний ризик”);
- проведення зовнішнього аудиту управління операційним ризиком СЕП (принцип 17 “Операційний ризик”);
- показника RTO²⁷ (принцип 17 “Операційний ризик”);
- доповнення документів Національного банку з питань управління операційними ризиками (крім Правил СЕП) інформацією щодо управління ризиками СЕП (принцип 17 “Операційний ризик”);
- ефективності та результативності СЕП (принцип 21 “Ефективність та результативність”).

У 2023 році Національний банк із метою моніторингу виконання рекомендацій за результатами комплексного оцінювання СЕП здійснив періодичний аналіз стану їх виконання.

Детальні висновки щодо стану їх виконання наведені в закритій частині Звіту.

²⁶ Субпідрозділ «Корисні матеріали (вкладка “Платіжні системи”)» підрозділу “Оверсайт інфраструктур фінансового ринку” розділу “Платежі та розрахунки” https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Recommendations_PS_NBU_12-10-2023.pdf.

²⁷ Recovery time objective.

3.2. Оцінювання суб'єктів інфраструктури ринків капіталу

У 2023 році в межах реалізації функції оверсайту інфраструктури ринків капіталу Національний банк здійснив аналіз стану виконання ПАТ “Національний депозитарій України”, який виконує функції центрального депозитарію цінних паперів та системи розрахунків у цінних паперах, рекомендацій, наданих Національним банком у 2022 році під час комплексного оцінювання на відповідність міжнародним стандартам оверсайту.

Метою аналізу стану виконання рекомендацій є контроль та спонукання об'єкта оверсайту до виконання рекомендацій та вдосконалення його діяльності, враховуючи важливість безпечного та ефективного функціонування центрального депозитарію цінних паперів та системи розрахунків у цінних паперах у підтримці стабільності фінансового ринку.

Національний банк здійснював аналіз стану виконання рекомендацій на підставі інформації, наданої об'єктом оверсайту на запит Національного банку. Під час аналізу Національний банк також використовував законодавчі та нормативно-правові акти з питань депозитарної діяльності, внутрішні документи об'єкта оверсайту та іншу інформацію, доступну для ознайомлення на офіційному вебсайті об'єкта оверсайту, та з інших відкритих джерел.

За результатами аналізу встановлено, що об'єкт оверсайту працює над врахуванням рекомендацій Національного банку у своїй роботі та вживає необхідних заходів із переважним дотриманням рекомендованих термінів.

4. Розвиток оверсайту в Україні

4.1. Розвиток оверсайту платіжної інфраструктури

Національний банк для підвищення рівня стабільності та надійності платіжної інфраструктури, а також для запобігання ризикам воєнного стану і тенденціям щодо збільшення кількості та інтенсивності кібератак, у IV кварталі розпочав роботу над удосконаленням оверсайту платіжної інфраструктури в частині розширення **заходів для об'єктів оверсайту з питань безперервності діяльності**, зокрема для тих, кого визначено важливими за результатами їх діяльності.

Ураховуючи успішне впровадження спільного з банками проєкту POWER BANKING, серед заходів щодо безперервності діяльності платіжної інфраструктури розглядається:

наявність резервних робочих зон та їх оперативне розгортання для об'єктів оверсайту, що забезпечить підтримку діяльності без критичних збоїв та негативних наслідків для користувачів;

з метою безперебійного функціонування інформаційних систем і каналів зв'язку – резервування таких систем, використання альтернативних (декількох) і резервних каналів зв'язку та їх підтримка в “гарячому” режимі, з урахуванням вірогідного тимчасового обмеження в роботі провайдерів зв'язку та постачання електроенергії;

використання в центрах обробки даних та в приміщеннях, у яких працюють служби підтримки (контактні центри), резервних джерел електроживлення, дизельних електростанцій та наявності ресурсів / палива для їх роботи не менше ніж сім діб із постійним поповненням запасів із надійних джерел;

скорочення терміну надання до Національного банку інформації про істотні інциденти порушення безперервності діяльності (зупинка роботи на дві години та більше) із метою підвищення оперативності реагування.

Крім того, об'єктам оверсайту буде запропоновано:

- визначати пріоритетним впровадження та застосування технологій супутникового зв'язку для забезпечення резервними каналами зв'язку;
- користуватися хмарними сервісами та/або послугами надавачів хмарних послуг, що дасть змогу підтримування в актуальному стані резервування об'єктів інформаційної інфраструктури, каналів зв'язку та необхідних даних, що забезпечують функціонування критичних операцій / послуг;
- забезпечувати оперативне технічне обслуговування та ремонт джерел електроживлення, охорону приміщень, дотові енергонезалежні засоби сигналізації.

Також, ураховуючи рекомендації міжнародних організацій та практику комплексного оцінювання, Національний банк працює над удосконаленням критеріїв та окремих положень щодо здійснення комплексного оцінювання системно важливих платіжних систем в Україні, зокрема щодо:

- підходів оператора платіжної системи до розрахунку кількісного значення кредитного ризику;
- особливостей стосовно корпоративного управління та системи управління ризиками для систем, створених Національним банком (зокрема, складу та обов'язків керівних органів, наявності плану відновлення та впорядкованого згортання платіжної системи), згідно з міжнародними стандартами та рекомендаціями щодо їх застосування;
- забезпечення кіберстійкості платіжної системи та управління кіберризиком.

Крім того, у 2023 році на виконання статей 82, 84 Закону про платіжні послуги постановою Правління Національного банку України від 09 травня 2023 року № 61 затверджено оновлене **Положення про пред'явлення вимог та застосування заходів впливу Національним банком до об'єктів оверсайту платіжної інфраструктури**.

У цілому, у документі:

- визначено підстави та порядок пред'явлення вимог до об'єктів оверсайту щодо усунення ними порушень вимог законодавства України, що регулює діяльність платіжних систем, використання платіжних схем, операції з платіжними інструментами, електронними грошима в частині забезпечення безперервного та надійного функціонування платіжної інфраструктури відповідно до статті 82 Закону про платіжні послуги;
- встановлено перелік заходів впливу, які Національний банк має право застосовувати відповідно до статті 84 Закону про платіжні послуги, а також загальні підстави, строки та критерії застосування заходів впливу до об'єктів оверсайту;
- визначено перелік об'єктів оверсайту, до яких можуть застосовуватися заходи впливу за порушення вимог законодавства України;

- запроваджено право Національного банку продовжувати строк виконання заходу впливу під час дії воєнного стану;
- встановлено вимоги до документів, які подаються об'єктом оверсайту до Національного банку на виконання рішення про застосування до такого об'єкта заходу впливу;
- врегульовано критерії та порядок виконання об'єктами оверсайту заходів впливу.

Перелік заходів впливу, які Національний банк має право застосовувати до об'єктів оверсайту включає:

- 1) письмове застереження;
- 2) накладення штрафу;
- 3) тимчасова, до усунення порушення, заборона надання однієї або більше платіжних послуг;
- 4) тимчасове, до усунення порушення, відсторонення посадової особи від посади;
- 5) тимчасове, до усунення порушення, зупинення дії ліцензії на надання фінансових платіжних послуг (далі – ліцензія);
- 6) відкликання ліцензії та виключення з РПІ;
- 7) винятки з РПІ.

Варто зазначити, що Національний банк вперше регламентував на рівні нормативно-правового акта порядок накладення штрафів саме на юридичних осіб, які є об'єктами оверсайту. Також раніше до об'єктів оверсайту не застосовувалися заходи впливу, передбачені в пунктах 4–6.

Заходи впливу можуть застосовуватися Національним банком протягом шести місяців із дня виявлення порушення, але не пізніше ніж через три роки з дня його вчинення.

4.2. Розвиток оверсайту інфраструктури ринків капіталу

З 01 січня 2024 набрали чинності зміни до Закону про Національний банк України та до Закону про ринки капіталу та організовані товарні ринки в частині здійснення Національним банком оверсайту суб'єктів інфраструктури ринків капіталу.

З метою своєчасної підготовки до набрання чинності змінами до законодавства України Національний банк у 2023 році розпочав роботу з розроблення нормативно-правового акта щодо порядку здійснення оверсайту інфраструктури ринків капіталу.

Результатом цієї роботи є Положення про порядок здійснення оверсайту суб'єктів, які виконують функції центрального депозитарію цінних паперів, центрального контрагента, торгового репозиторію та системи розрахунків у цінних паперах в Україні, затверджене постановою Правління Національного банку України від 08 грудня 2023 року № 157 (далі – Положення про оверсайт суб'єктів інфраструктури ринків капіталу).

Положення про оверсайт суб'єктів інфраструктури ринків капіталу ґрунтується на PFMI та визначає основні організаційні засади і порядок здійснення оверсайту суб'єктів інфраструктури ринків капіталу, який включає:

- моніторинг діяльності суб'єктів інфраструктури ринків капіталу з метою їх оцінювання;
- оцінювання суб'єктів інфраструктури ринків капіталу на відповідність міжнародним стандартам оверсайту;
- надання рекомендацій щодо вдосконалення діяльності суб'єктів інфраструктури ринків капіталу.

Положенням про оверсайт суб'єктів інфраструктури ринків капіталу визначено:

1) мету, порядок та періодичність здійснення Національним банком моніторингу діяльності суб'єкта інфраструктури ринків капіталу на основі аналізу таких параметрів:

- ефективність і результативність діяльності:

- оцінювання фінансових результатів діяльності та ефективність тарифної політики;
- співставлення планових показників діяльності з фактичними результатами;
- аналіз звернень учасників щодо роботи суб'єкта інфраструктури ринків капіталу;

- надійність і безперервність діяльності:

- інциденти в суб'єкті інфраструктури ринків капіталу;
- порушення безперервності діяльності в суб'єкті інфраструктури ринків капіталу;
- понаднормова робота суб'єкта інфраструктури ринків капіталу;
- порушення в пов'язаних суб'єктах інфраструктури фінансового ринку, що мали наслідки для об'єкта оверсайту;
- порушення в суб'єкті інфраструктури ринків капіталу, що мали наслідки для пов'язаних суб'єктів інфраструктури фінансового ринку, учасників суб'єкта інфраструктури ринків капіталу та третіх осіб.

2) мету, порядок та періодичність здійснення Національним банком оцінювання суб'єкта інфраструктури ринків капіталу на відповідність міжнародним стандартам оверсайту;

3) порядок надання рекомендацій суб'єкту інфраструктури ринків капіталу за результатами оцінювання та порядок і періодичність здійснення аналізу стану виконання рекомендацій, наданих за результатами комплексного оцінювання суб'єкта інфраструктури ринків капіталу.

Під час здійснення оверсайту Національний банк відповідно до законодавства України та Положення про оверсайт суб'єктів інфраструктури ринків капіталу має право на звернення до НКЦПФР з метою:

- залучення НКЦПФР до оцінювання суб'єктів інфраструктури ринків капіталу (за згодою);
- інформування НКЦПФР про ненадання інформації суб'єктом інфраструктури ринків капіталу для здійснення Національним банком оверсайту;
- інформування НКЦПФР щодо виявлення суттєвих недоліків, які потребують негайного реагування та/або спричиняють суттєві ризики для суб'єкта інфраструктури ринків капіталу, його учасників та/або інших суб'єктів інфраструктури ринків капіталу;
- вжиття НКЦПФР заходів відповідно до законодавства України в разі невиконання суб'єктом інфраструктури ринків капіталу рекомендацій у встановлений термін.

Національний банк продовжує працювати над розвитком оверсайту суб'єктів інфраструктури ринків капіталу з метою наближення своєї діяльності з оверсайту до найкращої світової практики. Так, Національний банк розпочав роботу з розроблення **Інструкції з оцінювання суб'єктів інфраструктури ринків капіталу** на відповідність міжнародним стандартам оверсайту, яка ґрунтується на документах, прийнятих Комітетом з платіжних систем та ринкової інфраструктури Банку міжнародних розрахунків та Технічним комітетом Міжнародної організації комісій з цінних паперів, а саме:

- Принципах для інфраструктури фінансового ринку (PFMI);
- Структурі розкриття інформації та методології оцінювання²⁸;
- Керівництва щодо кіберстійкості для суб'єктів інфраструктури фінансового ринку²⁹.

Інструкція визначатиме методологію та критерії для здійснення оцінювання на відповідність міжнародним стандартам оверсайту суб'єктів інфраструктури ринків капіталу, а також порядок застосування міжнародних стандартів оверсайту до суб'єктів інфраструктури ринків капіталу з урахуванням законодавства України, функцій та видів діяльності, що ними виконуються.

²⁸ Disclosure framework and Assessment methodology, the Committee on Payments and Market Infrastructures of the Bank for International Settlements and the International Organization of Securities Commissions (CPMI-IOSCO), December 2012.

²⁹ Guidance on cyber resilience for financial market infrastructures, the Committee on Payments and Market Infrastructures of the Bank for International Settlements and the International Organization of Securities Commissions (CPMI-IOSCO), June 2016.